

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Brno 2010

Bc. Jarmila Šindlerová

**UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno**

**Poradenské služby základních škol se zaměřením na prevenci
sociálních deviací**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

**Vedoucí diplomové práce:
Mgr. Petr Sýkora**

**Vypracovala:
Bc. Jarmila Šindlerová**

Brno 2010

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma “Poradenské služby základních škol se zaměřením na prevenci sociálních deviací“ zpracovala samostatně a použila jen literaturu uvedenou v seznamu literatury.

Elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné.

Brno 19.3.2010

.....

Poděkování

Děkuji Mgr. Petrovi Sýkorovi za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytl při zpracování mé diplomové práce.

Také bych chtěla poděkovat Mgr. Miladě Molinové za odborné rady, informace a materiály, které mi při vypracování práce poskytla.

Bc. Jarmila Šindlerová

OBSAH

ÚVOD	2
1. Současná škola, její funkce a cíle vzdělávání	5
1.1 Aktuální problémy výchovně vzdělávacího procesu	6
1.2 Možnosti sociální pedagogiky ve školství	8
1.2.1 Sociální pedagog jako pomáhající profese ve školství	10
2. Základní charakteristika poradenských služeb na základní škole	12
2.1 Vymezení poradenských služeb na ZŠ	13
2.2 Standardní činnosti poradenských služeb na ZŠ	15
2.3 Podmínky pro poskytování poradenských služeb na ZŠ	17
3. Role pracovníků poradenství při prevenci a řešení sociálních deviací	19
3.1 Pracovníci poskytující poradenské služby na ZŠ a jejich vzájemné vazby	20
3.1.1 Výchovný poradce	20
3.1.2 Školní metodik prevence	24
3.1.3 Školní psycholog	27
3.1.4 Školní speciální pedagog	30
3.1.5 Třídní učitel	32
3.2 Další vzdělávání pracovníků poradenských služeb ZŠ	34
4. Prevence sociálních deviací ve školství	37
4.1 Nejčastější sociální deviace ve školním prostředí	38
4.2 Druhy a možnosti prevence sociálních deviací na ZŠ	44
4.3 Systém organizace primární prevence v resortu školství ČR	48
4.4 Školní program pedagogicko-psychologického poradenství	51
5. Spolupráce pracovníků poradenské služby s mimoškolními subjekty	53
5.1 Rodina	53
5.2 Orgán sociálně právní ochrany dětí	54
5.3 Policie	55
6. Šetření týkající se činnosti poradenských týmů na ZŠ	57
6.1 Šetření provedené mezi pracovníky poradenství ve formě rozhovoru	44
6.2 Návrhy a doporučení k zefektivnění podmínek činnosti pracovníků poradenských služeb na ZŠ	63
6.3 Případy řešené v rámci prevence sociálních deviací pracovníky poradenství ZŠ	64
ZÁVĚR	69
RESUMÉ	73
ANOTACE	74
LITERATURA A PRAMENY	75
PŘÍLOHY	

ÚVOD

Pro svou diplomovou práci jsem vybrala téma ***“Poradenské služby základních škol se zaměřením na prevenci sociálních deviací“***. Tímto tématem částečně navazuji na svou bakalářskou práci *“Pozice školního metodika prevence“*. Diplomová práce je zaměřena do oblasti školní prevence sociálních deviací. Nezabývá se příčinami deviantního chování či objektem preventivního působení vychovatelů (dítě, žák), ale v této oblasti se bude orientovat na subjekty, tj. na pracovníky poradenské služby základní školy, na jejich činnost, vzájemnou vazbu a jejich role při plnění prevence a řešení sociálních deviací.

Pracovníci poradenských služeb jsou především učitelé. Být učitelem není již pouhé poslání, ale především každodenní náročná a odborná práce, která znamená přijmout odpovědnost společnosti za vzdělání a výchovu mladé generace v určitém životním období. Propojení pedagogické a sociální tematiky ve své práci vnímám právě v činnosti uvedených pracovníků, kteří by měli být jak kvalitními pedagogy, tak zároveň i odborníky v poskytování poradenských služeb na základních školách.

Působení poradenských služeb v oblasti základního školství je žádoucí od vstupu dítěte do školy, neboť první příznaky sociálně deviantního chování, které jsou v rozporu se společenskými pravidly a normami, se již projevují u dětí prvních tříd. Období školského věku dítěte z hlediska jeho fyzického, emocionálního a sociálního vývoje je velmi proměnlivé a dynamické, proto je žádoucí podchytit včas první příznaky změn v jednání a chování dítěte. V pozdějším věku mohou tyto neřešené problémy zanechat následky, nejen na psychickém a fyzickém zdraví jedince, ale mohou proniknout i do blízkého sociálního okolí.

Myslím si, že učitel na základní škole má daleko těžší pozici než jeho kolegové na středních a vyšších školách, neboť nejenom vzdělává, ale také vychovává. I když je ode dávna známa definice „rodina – základ společnosti“, kde by měla mít rodina hlavní výchovnou funkci, v dnešním přemodernizovaném a uspěchaném světě jsou dána zcela jiná hodnotová měřítko. Dnešní doba díky uvolněním rodinných vazeb a zanedbáním rodinné odpovědnosti je odborníky označována za období „krize současné rodiny“, kterému šíření různých sociálně patologických jevů jen přispívá. Rodina řeší své

problémy a na komunikaci se školou, kterou považují za „všemocnou“ vychovávající a vzdělávací instituci, nemá čas ani zájem. Současný stav rodiny je výsledkem změny hodnotového systému lidí a jejich životního stylu oproti letům minulým. Tento stav je odrazem naší slabé, nestálé koncepce sociální politiky, např. v podpoře rodinám s dětmi, v bytové politice, v nezaměstnanosti. S uvedenými negativními faktory by se měli pracovníci poradenství snažit vyrovnat, předcházet je, řešit, a neupadat do stavu nečinnosti, že již nic nezmůžou. Na realizaci preventivních opatření není nikdy pozdě. Prevence stojí společnost daleko méně úsilí a finančních prostředků než poté namáhavé a finančně náročné odstraňování negativních následků.

Úvodní část mé práce se věnuje resortu školství a současné škole, její funkci, cíli vzdělávání, problému vzdělávacího procesu. Dále se v ní zmiňuji o možnostech sociální pedagogiky ve školství s propojením s profesí sociálního pedagoga. Problémy vyplývající v naší společnosti se více jak jinde odrážejí v současném školském systému. Škola je relativně izolovaná sociální instituce, která má vlastní způsoby jednání, své vlastní hodnoty a normy, svoje vlastní prostředí, které ji dosti významně odlišují od jiných společenských institucí.

Druhá kapitola poté přejde k charakteristice poradenských služeb na základní škole, k jejich vymezení, modelům, k standardním činnostem poraden a podmínkám pro jejich poskytování.

Samotnými rolemi jednotlivých pracovníků poradenské služby, jejich funkcemi, vzájemnými vazbami, činnostmi, vzděláváním a dalšími skutečnostmi vztahujícími se k problematice poradenství na základní škole v rámci prevence sociálních deviací se bude zabývat třetí kapitola. Kapitola uzavírá asociace školských poradců, kde jednotlivé sekce charakterizují své programy, studie, cíle.

Čtvrtá kapitola se věnuje prevenci sociálních deviací ve školství, druhům prevence, jejímu systému organizace v resortu školství ČR, školnímu programu pedagogicko – psychologického poradenství v oblasti prevence.

Pátá kapitola vymezuje spolupráci pracovníků poradenství s rodinou žáků, s ostatními školními a mimoškolními subjekty a institucemi.

V praktické části bude srovnávána teorie s praxí pracovníků poradenské služby základních škol, dále bude doložena vybranými kasuistickými případy se zaměřením na šetření či řešení sociálních deviací. Toto šetření mapuje činnost a současné pracovní

podmínky pracovníků poradenské služby, jejich formy práce s žáky, teoretickou a praktickou vybavenost k činnosti, motivy k práci, návrhy, řešení, apod.

Cílem mé práce je analyzovat směrnice pro činnost jednotlivých pracovníků poradenské služby základní školy se zaměřením na prevenci sociálních deviací. Dále provést rozbor jejich pracovní náplně, podat co nejkomplexnější přehled o jejich působení ve školství a poukázat na jejich vzájemné vazby a role zastávající při prevenci a řešení sociálních deviací. Součástí cíle je provedení rozhovorů s pracovníky poradenského pracoviště základní školy. Na základě těchto rozhovorů srovnat jejich reálné činnosti se stanovenou normativní úpravou a na základě získaných informací vypracovat obecná doporučení jejich kompetencí.

1. SOUČASNÁ ŠKOLA, JEJÍ FUNKCE A CÍLE VZDĚLÁVÁNÍ

J.A.Komenský píše ve své Velké didaktice „ *Má-li se člověk státi člověkem, musí být vzděláván ...*“.

Současná škola odráží stav společnosti, její politické a sociální poměry a z nich vyplývající problémy. To vše má vliv na klima školy, žáky, jejich hodnotový systém a očekávání. Společenské změny po roce 1989 s sebou přinesly zákonitě i změny v oblasti vzdělávání a výchovy. Došlo k „odideologizování“ našeho školství, nově vznikaly školy soukromé, které byly legislativně zakotveny v našem školském systému. Nastalo období transformace školy, které se projevilo v uvolnění režimu ve školách i v hledání nových koncepcí vyučování a vzdělávacích programů. V roce 1999 byl usnesením vlády České republiky schválen Národní program rozvoje vzdělávání v ČR. Hlavní cíle z obecně přijatého rámce vzdělávací politiky byly v roce 2001 vyhlášeny v podobě závazného vládního dokumentu, tzv. „Bílé knihy“. Došlo k ustanovení právní subjektivity škol, tzn. že jako samostatné organizace jednájí ve všech vztazích vlastním jménem se všemi právními důsledky svého jednání. Školy začaly samostatně rozhodovat o koncepčních, organizačních, finančních a personálních otázkách.

Základní školství stojí v současné době na křižovatce. Nově platná legislativní norma pro oblast vzdělávání (školský zákon č. 561/2004 Sb.) sice přinesla základním školám poměrně vysokou míru autonomie a samostatného rozhodování, na druhé straně se však zvýšila míra zodpovědnosti jednotlivých vzdělávacích institucí za obsah a formu výuky. Školy mohou zapomenout na shora dané osnovy a závazné postupy, které často nevyhovují rychle se měnícím požadavkům dnešní doby. Naopak, nyní je situace postavena tak, že cíle a formy výuky školy formulují samy. Jediným vodítkem v této práci jim přitom je rámcový vzdělávací program (RVP) pro oblast základního školství, jehož účelem je určit mantinely, v jejichž rámci se školy mohou pohybovat dle vlastních potřeb a pravidel, které si nastaví v dokumentu nazvaném školní vzdělávací program (ŠVP). Školy mají možnost, jaký vzdělávací program si zvolí, zda upřednostní alternativní program před standardním programem schváleným MŠMT, nebo si vytvoří vlastní program se specifickým kurikulem. Kromě předání vědomostí je úkolem školy vypěstovat v žácích soubor dovedností, které jim pomohou obstát v běžném životě

plném neustálých změn. Školní vzdělávací program umožňuje rozvíjení žáků nadaných, integruje do výuky děti se speciálními výukovými potřebami a děti různých etnických menšin.

Celková změna školského systému se odráží i v organizační a obsahové proměně přípravy učitelů primárního vzdělávání. Každý učitel je odpovědný za vzdělávací výsledky svých žáků a školy. V tomto případě nelze na odpovědnost pohlížet jen jako na osobní vlastnost, ale také na profesní kompetenci, jež je založená na znalostech, dovednostech a postojích. Znalosti a dovednosti jsou dynamickou, stále se rozvíjející složkou učitelské profese. Neustálý rozvoj vědních disciplín, které tvoří obsah vyučovacích předmětů, a měnící se vzdělávací požadavky vyžadují stále nové znalosti. Učitel již nevystačí se znalostmi získaných během studia a s praktickými zkušenostmi, ale musí se permanentně vzdělávat. Učitel – vychovatel je nucen na vysoké profesionální úrovni adekvátně a účinně reagovat na problémy, které vznikají v důsledku změn.¹ Postavení učitele je dokonalým odrazem rozvoje společnosti.

Škola reprezentuje ve výchově celospolečenské cíle a zájmy, uskutečňuje cílevědomé, jednotné, avšak vnitřně diferencované všestranné vzdělávání, které vedou kvalifikovaní odborníci. Cílem je naučit žáky požadovaným vědomostem a dovednostem, pěstovat v nich pozitivní vlastnosti a morální hodnoty, vést je k aktivitě, samostatnosti, tvořivosti a zdravému sebevědomí.

Škola je představitelem všech platných sociálních norem dané společnosti, její primární funkcí je výchovně-vzdělávací práce. Socializační funkcí školy je postupná integrace žáků do existujícího společenského systému.²

1.1 Aktuální problémy výchovně vzdělávacího procesu

Velký problém moderní společnosti i současné školy je v tom, že podoba i potřeby reálného života se dnes mění v daleko rychlejším tempu, než se nám líbí, než jsme byli zvyklí, i než jsme velmi často ochotni vůbec připustit. Škola jako instituce a školství jako systém kulturně vyspělé společnosti má pomoci nedospělým jedincům překlenout značně rizikovou mezeru mezi dětstvím a opravdovým životem.

¹ MAZÁNKOVÁ,L.,VAVREČKOVÁ2,M. *Sylabus k předmětům. Základy didaktiky*. Brno: IMS, 2003, s.12.

² PŘADKA,M.,KNOTOVÁ,D.,FALTYSKOVÁ,J. *Kapitoly ze sociální pedagogiky*. Brno: PdF MU, 2004,s.28-29.

Realizace změn v politice, ekonomice či v sociální oblasti vyvolává zákonitě i změny ve vzdělávacím systému. Od roku 1989 procházíme zcela zásadními změnami. Do školství se promítají zájmy individuální (rodičů), zájmy společenské (výchova dobrého občana) i zájmy angažovaných profesních skupin. Při nástupu demokratických změn bylo nutno naše školství stabilizovat bez větších zásahů, v další práci musel a musí být kladen důraz na nárůst kvality. Velkým problémem našeho školství zůstává přebujelá administrativa, nárůst úřednického aparátu, množství hlášení, výkazů, mnohastupňový přenos dat provázející každou změnu či každou novou myšlenku a na to vše chybí čas.

Vzdělávání je nahlíženo jako na lék. Mělo by napomoci revitalizaci hospodářství tím, že bude produkovat lidi vzdělané a zaměstnatelné. Výchovně vzdělávací proces je jednou ze strategií jak posílit pracovní i osobnostní kompetence jednotlivců a jak dosahovat sociální soudržnosti a opětovného začlenění vyloučených lidí do společnosti. Je to nesnadný úkol. Nároky rostou jak kvantitativně (roste délka vzdělávání, stále více lidí dosahuje vyšších stupňů vzdělávání), tak kvalitativně. Na škole nelezí úkol předat tyto poznatky, ale předat schopnost poznatky získávat, a schopnost organizovat a zvládat nároky učení. Tyto nové nároky proměňují obsah i charakter výchovy a vzdělávání a zvyšují jejich význam. Vzdělanost se stává nezbytnou podmínkou jakéhokoli uplatnění. A to nezbytnou podmínkou bezporuchového fungování společnosti je najít cestu, jak zprostředkovat výchovu a vzdělávání každému jedinci bez výjimky, a to v libovolné etapě života. ***Ale rozhodujícím nástrojem vzdělávací politiky však zůstává přece jenom ekonomika.***¹

V současných českých podmínkách se ukazuje nedostatečná a často pouze formální spolupráce školy a rodiny, participace rodičů na systému školní výchovy je minimální. Škola je schopna plnit své funkce dobře tehdy, jestliže existují různé formy spolupráce s rodiči žáků. Právě ve schopnosti reagovat pružně, kreativně i rychle na změněnou situaci je stěžejní význam učitelské profese. Přichází zvýšený požadavek na kvalitu učitelů, je třeba se neustále zamýšlet nad jejich přípravou a nutností dalšího vzdělávání.²

¹ ŠTEIGL, J. *K problémům učitelské profese ve světě a u nás na přelomu tisíciletí. Sborník z konference* Olomouc: PdF UP, 1998, s.9.

² PŘADKA, M., KNOTOVÁ, D., FALTYSKOVÁ, J. *Kapitoly ze sociální pedagogiky*. Brno: PdF MU, 2004, s.29.

Každá škola je jakousi miniaturní společností, v níž se naše mládež nejen připravuje na život v dospělosti, ale škola je život sám. Proto se lze oprávněně domnívat, že základními hodnotami, jimiž by se měla práce v našich školách řídit, jsou hodnoty demokratického stylu výchovy a vzdělávání. Jeho přednosti jsou známy již dlouho dobu. Uplatňování se však jaksi nedařilo, naopak spíše vedlo k rozporům mezi zpravidla slovně postulovanými hodnotami ve škole a společenskou realitou mimo ni. Lze předpokládat, že v dalším vývoji naší společnosti budou hodnoty demokratického stylu preferovány a uplatňovány na všech úsecích jejího života.¹

1.2 Možnosti sociální pedagogiky ve školství

Sociální pedagogika je v našich podmínkách relativně mladý obor. Zásadní zlom přinesla společenská změna po roce 1989. Jestliže na počátku byl pojem používán od označení celého metodologického přístupu k pedagogice jako takové až po označení např. disciplíny, která do listopadu 1989 nesla označení teorie výchovy můžeme říci, že dnes již sociální pedagogika našla své, poměrně zřetelné vymezení jako samostatná vědní disciplína. Jedná se o speciální pedagogickou disciplínu s poněkud zvláštním integrujícím charakterem. Z pohledu životní praxe soustřeďuje a dále rozvíjí teoretické poznatky pedagogických, společenských, ale i dalších vědních disciplín. Zaměřuje se na každodenní život jedince, analyzuje jeho životní situace a navozuje takové změny v sociálním prostředí, které napomáhají optimálnímu rozvoji osobnosti a minimalizují rozpor mezi jedincem a společností. Akcentována je sociálně výchovná pomoc ohroženým skupinám dětí a mládeže, výchovně vzdělávací proces s marginálními skupinami. Tato disciplína se zaměřuje nejen na problémy patologického charakteru, marginálních skupin, částí populace ohrožených ve svém rozvoji a potenciálně deviantně jednajících, ale především na celou populaci ve smyslu vytváření souladu mezi potřebami jedince a společnosti, na utváření optimálního způsobu života v dané společnosti.²

1 GOULLIOVÁ, K. *Co nám Evropa nabízí pro usnadnění přípravy učitelů na 21. století ? Sborník z konference*. Olomouc: PdF UP, 1998, s.62-64.

2 KRAUS, B. POLÁCKOVÁ, V., et al. *Člověk-prostředí-výchova*. Brno: Paido, 2001, s.12-13.

Ve formách soužití generací dochází k výrazným změnám. V rodině i ve škole je vzájemný kontakt určován stále častěji méně autoritativně a méně společným režimem a způsobem života. Stále více se objevují konfliktní způsoby jednání. Zároveň se snižuje vliv rodiny a školy i dalších výchovně vzdělávacích institucí a organizací na sociokulturní orientaci dětí a mládeže. Stále více vyvstává otázka, „*kdo má nést odpovědnost za rozvíjení se mladé generace*“. Rodina či především škola? *Nutná je společná odpovědnost*. Proto je potřebná účinná kooperace školy a rodičů s ostatními institucemi, jež mohou přispět k úspěšné socializaci žáků. Zároveň má škola přihlížet nejen k postojům rodičů, ale především k individuálním potřebám svých žáků. Klást na ně přiměřené nároky, důsledně kontrolovat jejich plnění, a to v příznivé atmosféře s uplatňováním potřebné míry autority.¹

V rámci sociální pedagogiky se tedy řeší výchova jako součást socializace, prostředí a jeho úloha ve výchově (na úrovni rodina, škola, lokální i makrosociální), role vrstevnických skupin, ohrožení dětí a mládeže v současném životě, dětská práva a jejich respektování, metody a prostředky sociálně výchovné práce, jejich uplatnění v souvislosti s řešením problémových a krizových životních situací, jejich uplatnění v rámci sociálně pedagogické prevence i terapie, souvislosti výchovy a sociální komunikace, výchovné působení v minoritních a rizikových skupinách, práce s komunitami. Těžko si představit individuální přístup učitele k žákům bez znalostí podmínek, v nichž žák žije, ať už jde o prostředí rodiny či lokality. Také sociálně psychické klima třídy, mapování vrstevnických vztahů, odhalování vyskytujících se sociálních deviací jako je šikana, agresivita, násilí a další negativní jevy mezi žáky, ale také na nich páchaných (týrání, sexuální zneužívání).²

Učitel by měl být spoluvůrcem sociálního klimatu jak ve třídě i škole, měl by být osobností jak společenskou tak i kulturní. Role učitele jako reprezentanta společnosti a spoluvůrce jejich hodnot nabývají tudíž nových kvalit a rozměrů. Učitel má vůči společnosti zodpovědnost za dorůstající generace, jeho hlavním úkolem je zprostředkovat sociální dospělost v sociálně kulturním systému. Výchozím aspektem jsou očekávání a požadavky společnosti na jeho chování jako profesionálního vychovatele. K etice učitelství patří hledět na dobro žáka.³

1 KRAUS, B. POLÁČKOVÁ, V., et al. *Člověk-prostředí-výchova*. Brno: Paido, 2001, s.190-191.

2 KRAUS, B. *Sociální pedagogika v pregraduální přípravě učitelů. Sborník z konference*. Olomouc: PdF UP, 1998, s.160-162.

3 PROKOP, J. *Škola jako sociální útvar*. Praha: PdF UK, 1996, s.32.

Prostředí školy kultivuje žáka, je odrazem společenské situace. Škola podobně jako dospělá společnost je selektivní a spolupracující, kde vztahy učitelů a žáků jsou obdobou vztahů rodičů a dětí. Sociální pedagogika je zaměřena na vztahy mezi jedincem a společností, má pomáhat všem věkovým kategoriím ke zdravému životnímu stylu a usnadnit zapojení do procesu socializace. Současná škola má dvě oblasti, a to vzdělávací zastoupenou učitelem a sociálně výchovnou zastoupenou sociálním pedagogem. Škola se snaží rozvíjet osobnost dítěte po všech jeho stránkách, připravit ho pro život a zapojit ho k účasti na fungování společnosti. Myslím si, že výchova a vzdělávání patří do otázek sociálních, proto i sociální pedagogika by měla mít se školní pedagogikou společné zájmy. Sociální pedagogika se také zabývá problematikou výchovy ohrožených a zanedbaných dětí a mládeže. I zde se mi jeví, že rozsah působnosti sociální pedagogiky se prolíná do oblasti sociálních patologických jevů a deviací vyskytujících se denně ve školách, a to při řešení těchto nežádoucích jevů v činnosti sociálních pedagogů, školního metodika prevence, výchovného poradce či školního psychologa. I když se u nás sociální pedagogika rozvíjí až v několika posledních desetiletích, myslím si, že její oblast působnosti, tj. výchova, vzdělávání a celoživotní proces učení, se prolíná do našeho běžného života.

1.2.1 Sociální pedagog jako pomáhající profese ve školství

Charakteristika profese sociálního pedagoga je víceméně modelem dané profese, protože jako taková v nomenklatuře profesí u nás chybí, i když bylo vyvinuto nemálo úsilí o její zařazení. Stále se tedy v praxi setkáváme s tradičním označením vychovatel, přestože v některých případech toto označení není nejuvýstižnější. Jeho práce je blízká profesi učitele, psychologa, psychoterapeuta, ale v žádném případě je nenahrazuje.

Obecně bychom mohli říci, že se jedná o profesionálního pracovníka, který řídí a organizuje na profesionální úrovni výchovný proces a působí na jiné (děti, mládež, dospělé), ve směru jejich žádoucího optimálního osobnostního rozvoje (především v jejich volném čase) a jednak ve směru integrace, což se specificky týká osob, jež se nacházejí v krizové situaci a potřebují odbornou pomoc.¹

¹ KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. Portál: Praha 2008, s.198-199.

Sociálně pedagogické dění ve škole se může uskutečňovat jako preventivní nabídka a integrovaná část sociálních služeb. Nemá omezit výchovné úsilí a odpovědnost školy, ale napomáhat řešení problémových situací žáků. Sociální pedagogové jako pracovníci stojící mimo školní hierarchii mohou představovat spojovací článek mezi školou, rodiči a dalšími institucemi včetně oddělení péče o rodinu a děti i oddělení sociální prevence a sociálně právní ochrany.

Roli sociálního pedagoga ve škole lze nastínit takto:

- jako pomocníka a obhájce žáka (jeho práv a důstojnosti),
- jako mediátora v konfliktech se žáky a rodiči,
- jako koordinátora s veřejnou správou,
- jako iniciátora spolupráce s místními výchovně-vzdělávacími institucemi,
- jako organizátora volnočasových projektů a aktivit.

Sociálně pedagogické přístupy se soustřeďují především na primární prevenci sociálních deviací dětí a mládeže, a to se zaměřením na *volnočasové aktivity, sociální výchovu ve vyučování a sociální poradenství ve škole*.

Kvalita a složitost výchovných úkolů v současnosti i budoucnosti vyžaduje zvolit erudovaný a komplexní přístup. To nemohou realizovat jen učitelé. Ideální by bylo kdyby sociální pedagogové a učitelé, jejichž znalost žáků je třeba využít ve prospěch věci, spolupracovali jako partneři. Tak se může snížit výskyt nežádoucích jevů jako je agresivita, šikana, drogy, nevhodné chování a jednání nejen ve školním prostředí.

Pro sociálně pedagogické dění v podmínkách školy je žádoucí její *otevřenost společenskému prostředí*, která respektuje především:

- základní potřeby dětí a mládeže, jejich schopnosti a zájmy,
- požadavek na budoucí soužití, spolurozhodování a spolupráci dětí a mládeže,
- současný svět dětí a mládeže (především jejich prožitky a zkušenosti),
- postoje názory dětí a mládeže k učení, zaujetí pro učení,
- reálné možnosti dětí a mládeže.

Otevřená škola hledá takové cesty sociálně pedagogické působení, které rozvíjí osobnost žáka v její celistvosti.¹

¹ KRAUS,B. POLÁCKOVÁ,V., et al..*Člověk-prostředí-výchova*. Brno: Paido, 2001, s.192-193.

2. ZÁKLADNÍ CHARAKTERISTIKA PORADENSKÝCH SLUŽEB NA ZÁKLADNÍ ŠKOLE

V průběhu života se každý z nás setkává s řadou profesionálů – sociálních pracovníků, kteří ho zprostředkovaně i funkcionálně ovlivňují a jsou orientováni na pomoc jedinci v různých, i kritických, životních situacích. Jak již bylo uvedeno, pedagogové jsou také významnými členy poradenských zařízení na základní škole. Kvalitní pedagog by tak měl vedle výchovně vzdělávací činnosti plnit i další funkce:

- a) *funkce diagnostická ve vztahu učitel – žák* – je založena na permanentním pozorování žáka, na sledování jeho reakcí na běžné i stresové situace. Některé projevy chování dětí mohou ukazovat na patologické jevy. Učitel by neměl podceňovat verbální a nonverbální pokusy o navázání kontaktu ze strany žáka za účelem vyhledat pomoc, radu.
- b) *funkce poradenská ve vztahu žák - učitel* – znamená poskytnutí pomoci, podporu, pochopení problému, s kterým se žák na pedagoga obrátí. Pro pedagoga to znamená být dobře seznámen s problematikou problému, také musí znát základy intervence. Zkušený pedagog si kolem sebe vytváří tým odborníků z různých oblastí. Intervence bývá podmíněna spoluprací s rodiči dítěte.
- c) *funkce informační ve vztahu učitel – rodiče* – ze strany rodičů je pedagog chápán jako člověk plnící výchovně vzdělávací funkci ve vztahu k jejich dítěti, ne jako poradce. Častým jevem na deviatní problémy dětí je reakce rodičů, že problém si dítě přináší ze školy, že právě tam jsou kořeny veškerých problémů. Zkušený pedagog ví, že k pozitivní spolupráci s rodiči dochází po opakovaných intervencích ze strany učitele. Rodiče velice intenzívně vnímají např. medicínská varování, výchovná však často berou na lehkou váhu. Pedagog by měl poskytovat konzultace ze účelem analyzování všech stránek problému žáka.
- d) *funkce konzultační ve vztahu rodiče – učitel* – rozumíme tím intervenční techniku, kterou se učitel snaží pomoci rodičům pře řešení patologického problému. Zde se učitel setkává se skutečností prověřenou dobou, tj, že zkušenost je sdělitelná, ne však předatelná.

- e) *funkce koordinační ve vztahu učitel – pedagogický sbor* – nejvíce opomíjena funkce učitele. Pedagogický sbor je specifická skupina, která má zvláštnosti. Rozhodující roli v tomto kolektivu hraje ředitel školy. Učitelé by měli vnímat moderní pohled na sociálně patologickou a deviantní problematiku a uvědomovat si, že tyto jevy jsou nedílnou součástí společnosti.¹

Ve školství se pracuje s dětmi a mládeží i s jejich rodinami a jsou to právě učitelé, vychovatelé a pedagogičtí poradci, kteří často jako první mohou rozpoznat signály toho, že se jedinec nachází se svízelné situaci, kterou může zvládnout jen s odbornou pomocí. Jen informovaný a erudovaný pedagogický pracovník dokáže adekvátně reagovat na takovou situaci a navodit či zprostředkovat řešení, které příčiny i účinky svízelné životní situace omezí a podpoří reálně dosažitelný pozitivní trend v životě dlouhodobě či momentálně ohroženého či znevýhodněného jedince.

Preventivní působení na děti a mládež vychází ze zajištění včasnosti řešení počínajících vážnějších problémů jak jednotlivců, tak skupin a má svou výchovnou obecnou i specifickou platnost v oblasti primární a sekundární prevence.

S rizikovými skupinami problémové mládeže se setkáváme na školách všech typů. Vystává tedy jednoznačná potřeba hledat metody a modifikované přístupy, které by u těchto dětí a mládeže minimalizovaly až eliminovaly riziko sociálního a společenského selhání.²

2.1 Vymezení poradenských služeb na ZŠ

Vedení školy se podílí společně s ostatními pracovníky na vytvoření *Programu poradenského pracoviště na zabezpečování pedagogicko-psychologického poradenství* poskytovaného ve škole, klade důraz na vzájemnou informovanost, spolupráci a dodržování etického kodexu školních poradenských pracovníků. Poradenské služby ve škole jsou zajišťovány výchovným radcem, školním metodikem prevence, školním psychologem nebo školním speciálním pedagogem a jejich konzultačním týmem složeným z vybraných pedagogů školy. Za jejich poskytování odpovídá ředitel školy, případně jím pověřený pracovník. Ředitel školy zodpovídá za vytvoření preventivního

¹ PROKOP, J. *Škola jako sociální útvar*. Praha: PdF UK, 1996, s.32-33.

² POSPÍŠILOVÁ, B., TYŠER, J. *Výchovné poradenství*. Most. Hněvín, 2003, s.4.

programu školy, dále se podílí na zajištění výchovného poradenství. Je žádoucí, aby tyto poradenské a preventivní programy odrážely specifika dané školy i regionu a aby služby poskytované školou byly lépe koordinovány se službami školských poradenských zařízení v regionu..

Poskytování poradenských služeb ve škole je zapracováno *ve vyhlášce MŠMT ČR č.72/2005 Sb. o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních a v metodickém pokynu MŠMT ČR č.27 317/2004-24 Sb. koncepcie poradenských služeb poskytovaných ve škole.*

Ve škole jsou zajišťovány poradenské služby v rozsahu odpovídajícím počtu a vzdělávacím potřebám žáků zaměřené na:

- a) prevenci školní neúspěšnosti,
- b) primární prevenci sociálně patologických jevů,
- c) sledování účinnosti preventivních programů aplikovaných školou a vytvoření metodického zázemí pro jejich vytváření,
- d) kariérové poradenství integrující vzdělávací, informační a poradenskou podporu vhodné volbě vzdělávací cesty a pozdějšímu profesnímu uplatnění,
- e) odbornou podporu při integraci a vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, včetně žáků z jiného kulturního prostředí a žáků se sociálním znevýhodněním,
- f) péči o vzdělávání nadaných a mimořádně nadaných žáků,
- g) průběžnou a dlouhodobou péči o žáky s neprospěchem a vytváření předpokladů pro jeho snižování,
- h) metodickou podporu učitelům při aplikaci psychologických a speciálně pedagogických poznatků a dovedností do vzdělávací činnosti školy,
- ch) koordinaci služby s ostatními poradenskými zařízeními.¹

¹ Vyhláška MŠMT ČR č.j 72/2005 Sb. o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních.

Modely poradenských služeb na ZŠ

Existují dva základní modely poskytování poradenských služeb ve škole. Tyto modely umožňují programovou spolupráci učitelů, kteří se ve školách budou podílet na realizaci školního programu (strategie) pedagogicko-psychologického poradenství.

Varianta A základní činnosti zajišťují:

- výchovný poradce
- školní metodik prevence
- třídní učitelé- učitelé výchov (občanské výchovy, rodinné výchovy, výchovy k volbě povolání na ZŠ a úvodu do světa práce na SŠ)
- učitel-metodik pro přípravu školních vzdělávacích programů (úprava vzdělávání nadaných)

Varianta B rozšířená činnosti zajišťují stejní učitelé jako v základní variantě, jejich činnosti jsou ale doplněny činnostmi:

- školního psychologa
- školního speciálního pedagoga

Ředitel školy si může zvolit, zda pro školu bude potřebovat školního speciálního pedagoga nebo školního psychologa, případně oba tyto odborníky na zkrácený úvazek.¹

2.2 Standardní činnosti poradenských služeb na ZŠ

Školní poradenské služby jsou poskytovány v závislosti na potřebách žáků a specifiků školy, regionu a svou činností přispívají zejména k:

- a) vytváření podmínek pro zdravý tělesný, psychický a sociální vývoj žáků, pro rozvoj jejich osobnosti před zahájením vzdělávání a v průběhu vzdělávání,
- b) naplňování vzdělávacích potřeb a rozvíjení schopností, dovedností a zájmů před zahájením vzdělávání a v průběhu vzdělávání,
- c) prevenci a řešení výukových a výchovných obtíží sociálně patologických jevů (zejména šikany a jiných forem agresivního chování, zneužívání návykových látek), a dalších problémů souvisejících se vzděláváním,

¹ Metodický pokyn MŠMT ČR č.j. 27 317/2004-24. *Koncepce poradenských služeb poskytovaných ve škole.*

- d) vhodné volbě vzdělávací cesty a pozdějšího profesního uplatnění,
- e) vytváření vhodných podmínek, forem a způsobů práce pro žáky, kteří jsou příslušníky národnostních menšin nebo etnických skupin,
- f) vytváření vhodných podmínek, forem a způsobů práce pro žáky nadané a mimořádně nadané,
- g) vytváření vhodných podmínek, forem a způsobů práce pro žáky nadané a mimořádně nadané,
- h) rozvíjení pedagogicko-psychologických a speciálně pedagogických znalostí a profesních dovedností pedagogických pracovníků ve školách a školských zařízeních,
- i) zmírňování důsledků zdravotního postižení a prevenci jeho vzniku.¹

Odbornou a metodickou podporu poradenským pracovníkům ve škole poskytují:

- **pedagogicko-psychologické poradny** (poskytují pomoc při výchově a vzdělávání žáků, zjišťují připravenost dětí na povinnou školní docházku a speciální vzdělávací potřeby žáků, prostřednictvím metodika prevence zajišťují prevenci sociálně patologických jevů, poskytují metodickou podporu škole, apod.),
- **speciálně pedagogická centra** (poskytují pomoc dětem se zdravotním postižením nebo znevýhodněním integrovaným v běžných školách),
- **střediska výchovné péče** (zaměřují se na prevenci a terapii sociálně patologických jevů u dětí a mládeže a na poradenství v této oblasti).

Rozdělení rolí, vytvoření časového prostoru na poskytované služby, zkvalitnění vzdělávání školních poradenských odborníků, týmová práce a spolupráce se specializovanými poradenskými pracovišti ve školství, tj. pedagogicko-psychologickými poradnami (PPP), speciálně pedagogickými centry (SPC), středisky výchovné péče (VSP), a dále mimo školství zejména s informačně - poradenskými středisky úřadů práce vede k vytváření prostoru pro operativní poskytování kvalitnějších školních poradenských služeb.

¹ Vyhláška MŠMT ČR č.j 72/2005 Sb. o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních.

2.3 Podmínky pro poskytování poradenských služeb na ZŠ

Uvedené provozní podmínky jsou nezbytné pro plnění poradenských úkolů školy, tj. pro výkon standardních činností školních poradenských pracovníků. Podmínky mají jednotlivé školy rozpracovávány podle zvoleného modelu poskytování poradenských služeb ve škole, podle sídla a velikosti školy, podle počtu žáků a dalších konkrétních podmínek.

Prostory a vybavení

Škola by měla zajistit prostorové podmínky pro poskytování poradenských služeb tak, aby nedocházelo ke kolizi se zákonem č. 101/2000 Sb. , o ochraně osobních údajů a o změně některých zákonů, protože výchovní poradci, školní metodici prevence a zejména pak školní psychologové a školní speciální pedagogové pracují nejen s daty charakteru - důvěrná, ale také s daty citlivými. Pro práci s těmito daty jsou stanovena pravidla výše jmenovaným zákonem.

Dále je třeba, aby prostory vyhovovaly platným obecně závazným hygienickým a požárními normám. Tyto prostory jsou vybaveny nástroji (např. diagnostickými testy) a pomůckami nezbytnými pro poskytování standardních činností vymezených v kapitole 3 tohoto materiálu a zařízením, které vytváří důstojné prostředí pro konzultace poradenského pracovníka s žáky a jejich rodiči a umožňuje vedení dokumentace a evidence o žácích v souladu se zákonem č. 101/2000 Sb. , o ochraně osobních údajů a o změně některých zákonů.

Časová dostupnost služeb

Každý z poradenských pracovníků školy má pevně stanoveny konzultační hodiny pro žáky, konzultační hodiny pro učitele a konzultační hodiny pro rodiče. Ve svých konzultačních hodinách je poradenský pracovník pro uvedenou cílovou skupinu dostupný v prostorách, které jsou vyhrazeny pro poskytování poradenských služeb. Denní doba poskytování poradenské služby se řídí charakterem této služby a potřebami žáků, rodičů a učitelů.

Informovanost o službách

Škola zpracovává soubor informací o poradenských službách, které poskytuje žákům a jejich rodičům. Přehled o poskytovaných službách ve škole je veřejně dostupný

na nástěnce v budově školy, na webových stránkách školy a zahrnuje:

- umístění prostor pro poskytování poradenských služeb v budově školy,
- jména, funkce poradenských pracovníků školy a kontakt na tyto pracovníky
- základní informace o službách, které poskytují poradenská pracovníci školy,
- konzultační hodiny poradenských pracovníků školy.

O poskytování poradenských služeb informuje škola ve výročních zprávách.

Práce s informacemi a s důvěrnými daty

Informace a důvěrná data o žácích a jejich rodičích, která se poradenská pracovníci školy dozvědí v souvislosti s výkonem své poradenské činnosti, jsou ochraňována v souladu se zákonem č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů a o změně některých zákonů. Způsob realizace pravidel pro ochranu informací a důvěrných dat v dokumentaci poradenských pracovníků školy vyplývajících z uvedeného zákona je konkretizován ve školním programu pedagogicko-psychologického poradenství.

Převod dokumentace a nástrojového vybavení

V případě, že škola ukončí pracovní smlouvu s psychologem nebo speciálním pedagogem, je třeba zajistit předání dokumentace a nástrojového vybavení novému odborníkovi nebo případné převedení dokumentace příslušnému školskému poradenskému zařízení v souladu se zákonem č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.¹

¹ Metodický pokyn MŠMT ČR č.j. 27 317/2004-24. *Koncepce poradenských služeb poskytovaných ve škole.*

3. ROLE PRACOVNÍKŮ PORADENSTVÍ PŘI PREVENCI A ŘEŠENÍ SOCIÁLNÍCH DEVIACÍ

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (dále jen MŠMT) od roku 2001 vytváří strategické dokumenty v návaznosti na koncepcce protidrogové politiky, kterými vláda České republiky v roce 1993 položila základy národní protidrogové politiky. MŠMT převzalo z oblasti národní protidrogové problematiky do své působnosti plnění primárních preventivních aktivit v oblasti sociálně patologických jevů a deviací ve školách a školských zařízeních. Základním principem prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v resortu školství je výchova dětí a mládeže ke zdravému životnímu stylu, osvojení si pozitivního sociálního chování, rozvoj a podpora sociálních kompetencí vedoucí k harmonickému rozvoji osobnosti. Základními východisky efektivní primární prevence je systematičnost a komplexnost preventivního působení s ohledem na věk dítěte a jeho aktuální prožívání světa. Primární prevence je zaměřena zejména na rizikové faktory spolupodílející se na vzniku sociálně patologických jevů.¹

Období školního vzdělávání má velmi významnou funkci v oblasti formování osobnosti mladých lidí a vše, co se v tomto období nepodaří, se jen velmi obtížně napравuje v období dospělosti. Toto je také důvod, proč je oblasti prevence rizikových projevů chování u školní populace věnována mimořádná pozornost, a to nejen ze strany ministerstva, ale i všech dalších složek podílejících se na řízení školství, zvláště pak krajů a obcí.²

Tvorba koncepčních materiálů vychází především z Metodického pokynu *MŠMT ČR, č.j.:20 006/2007-51 k primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních a ze Strategie prevence rizikových projevů chování u dětí a mládeže v působnosti resortu MŠMT na období 2009-2012*. Strategie je v souladu s Národním programem rozvoje vzdělávání, tzv. Bílou knihou a dalšími vládními dokumenty.

¹ POSPÍŠILOVÁ,B.,TYŠER, J. *Výchovné poradenství*.. Most: Hněvín, 2003, s.7.

² *Strategie prevence rizikových projevů chování u dětí a mládeže v působnosti resortu MŠMT na období 2009-2012*.

3.1 Pracovníci poskytující poradenské služby na ZŠ a jejich vzájemné vazby

Problematika sociálních deviací v školním prostředí zahrnuje celou řadu problémů, které přesahují rámec množností jedné vědy a jejich odborníků. Možnosti řešení tohoto problému jsou teda v interdisciplinárním přístupu. V podmínkách školy to znamená, že škola má počítat při řešení sociálně patologických jevů i s jinými odborníky, kteří by měli být jejími kmenovými pracovníky. Aby bylo možné problematiku sociálních deviací řešit a hlavně jí předcházet, je třeba, aby každá škola disponovala týmem odborníků – poradců. Současný systém výchovného poradenství zahrnuje řadu subjektů, jejichž spolupráce je v praxi nepostradatelná. Vedle tradičního výchovného poradce a školního metodika prevence se jedná o školního psychologa a speciálního pedagoga. Ale nejdůležitějším prvkem celého systému jsou i nadále třídní učitelé, vychovatelé a ostatní pedagogové, kteří jsou v každodenním kontaktu s dětmi a jejich rodinami.

3.1.1 Výchovný poradce

Výchovný poradce je pedagog, odborně připraven pro výchovné poradenství, který pomáhá při profesní orientaci a řešení výchovných otázek, věnuje zvláštní pozornost poruchám dětí a mládeže z hlediska pedagogické, psychologické a sociální normy, jejich zjišťování, prevenci a nápravě.

Na většině škol výchovný poradce působí spíše pouze jako poradce ve volbě povolání a podstatný okruh jeho činností, kde bychom mohli pojem “výchovný” nahradit pojmem “prevenční“, se z práce výchovného poradce vytratil. Přitom právě prevence by měla být těžištěm práce výchovného poradce.¹

Ten by se měl orientovat na:

- a) práci s výchovně problémovými dětmi,
- b) spolupráci s rodinou hlavně v poradenské činnosti,
- c) spolupráci s institucemi v šíření dalších výchovných a prevenčních postupů v práci s problémovými dětmi,

¹ POSPÍŠILOVÁ, B., TYŠER, J. *Výchovné poradenství*. Most. Hněvín, 2003, s.7.

- d) spolupráci s pracovníky školy při řešení otázek v postupech výchovné práce s problémovými dětmi,
- e) na základě znalostí dětí, jejich postojů, specifických zvláštností a možností působit poradensky ve spolupráci s pedagogy školami a institucemi při výběru v profesním a společenském uplatnění.

Výchovný poradce se věnuje primárně problematice kariérového poradenství a procesu integrace žáků se speciálními vzdělávacími potřebami (včetně integrace nadaných) na školách. Realizovaná výzkumná šetření potvrdila, že výchovní poradci se v 90 % věnují kariérovému poradenství ve spolupráci s třídními učiteli.

Výchovný-kariérový poradce vykonává činnosti poradenské, činnosti informační a činnosti metodické. O těchto činnostech vede písemnou dokumentaci. Je odpovědný řediteli školy. Ze zákona má sníženou míru přímé vyučovací činnosti, která je stanovena dle celkového počtu žáků na základní škole.¹

Poradenské činnosti:

1) Kariérové poradenství a poradenská pomoc při rozhodování o další vzdělávací a profesní dráze žáků, tj. zejména:

a) koordinace mezi hlavními oblastmi kariérového poradenství - kariérovým vzděláváním a diagnosticko-poradenskými činnostmi zaměřenými k volbě vzdělávací dráhy žáka,

b) základní skupinová šetření k volbě povolání, administraci, zpracování a interpretaci zájmových dotazníků v rámci vlastní odborné kompetence a analýzy preferencí v oblasti volby povolání žáků,

c) individuální šetření k volbě povolání a individuální poradenství v této oblasti (ve spolupráci s třídním učitelem),

d) poradenství zákonným zástupcům s ohledem na očekávání a předpoklady žáků (ve spolupráci s třídním učitelem),

e) spolupráce se školskými poradenskými zařízeními (pedagogicko-psychologická poradna, speciálně pedagogické centrum a středisko výchovné péče) při zajišťování poradenských služeb přesahujících kompetence školy,

¹ POSPÍŠILOVÁ,B.,TYŠER, J. *Výchovné poradenství*.. Most. Hněvín, 2003, s.8-9.

f) zajišťování skupinových návštěv žáků školy v informačních poradenských střediscích úřadů práce a poskytování informací žákům a rodičům o možnosti individuálního využití informačních služeb těchto středisek.

2) Vyhledávání a orientační šetření žáků, jejichž vývoj a vzdělávání vyžadují zvláštní pozornost, a příprava návrhů na další péči o tyto žáky.

3) Zajišťování nebo zprostředkování diagnostiky speciálních vzdělávacích potřeb a intervenčních činností pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami.

4) Příprava podmínek pro integraci žáků se speciálními vzdělávacími potřebami ve škole, koordinace poskytování poradenských služeb těmto žákům školou a školskými poradenskými zařízeními a koordinace vzdělávacích opatření (včetně zvláštního režimu přijímacích zkoušek a maturit) u těchto žáků.

5) Poskytování služeb kariérového poradenství žákům/cizincům se zřetelem k jejich speciálním potřebám.

Metodické a informační činnosti

1) Zprostředkování nových metod pedagogické diagnostiky a intervence.

2) Metodická pomoc pedagogickým pracovníkům školy v otázkách kariérového rozhodování žáků, integrace, individuálních vzdělávacích plánů, práce s nadanými žáky.

3) Předávání odborných informací z oblasti kariérového poradenství a péče o žáky se speciálními vzdělávacími potřebami pedagogickým pracovníkům školy.

4) Poskytování informací o činnosti poradenských pracovníků školy, o specializovaných školských a dalších poradenských zařízeních v regionu, o jejich zaměření, kompetencích a o možnostech využívání jejich služeb žákům a jejich zákonným zástupcům.

5) Shromažďování odborných zpráv a informací o žácích v poradenské péči specializovaných poradenských zařízení a jejich zajišťování v souladu s předpisy o ochraně osobních údajů.

6) Vedení písemných záznamů umožňujících doložit rozsah a obsah činnosti výchovného poradce, navržená a realizovaná opatření.¹

Výchovný poradce na školách běžného typu se stále více setkává se žáky problémovými, kteří potřebují speciálně pedagogický přístup, kteří potřebují pomoc při řešení problémů týkajících se jejich osoby v souvislosti nejen se školou, ale i s rodinou.

¹ Metodický pokyn MŠMT ČR č.j. 27 317/2004-24. *Koncepce poradenských služeb poskytovaných ve škole.*

Proto se do popředí dostává požadavek speciálně pedagogické odbornosti výchovného poradce, tj. úplné speciální pedagogické vzdělání výchovného poradce v plném rozsahu vysokoškolského studia. Speciálně pedagogické zaměření výchovného poradce by mělo být základním předpokladem pro výkon této funkce i na školách běžného typu.

Asociace výchovných poradců

Asociace sdružuje poradenské pracovníky působící v různých typech vzdělávacích a poradenských institucí. Jedná se především o výchovné poradce základních, středních a vyšších odborných škol, dále poradce působící na vysokých školách, na úřadech práce a v dalších vzdělávacích a poradenských institucích, poskytující výchovné, studijní a profesní poradenství klientům bez rozdílu věku. Cílem Asociace je prosazovat společné zájmy poradenských pracovníků, respektujíc přitom suverenitu svých členů, s vědomím nutnosti vzájemné pomoci při zlepšování spolupráce mezi členy a jejich postavení ve společnosti. Za tímto účelem bude Asociace usilovat o prezentování a prosazování společných zájmů členské základny, o podporu rozvoje a kvality výchovného, studijního a profesního poradenství, o zapojování členů do domácích a mezinárodních projektů, o zprostředkovávání informací a zkušeností mezi členy, o informování veřejnosti o výchovných, studijních a profesních poradenských službách, o podporu rozvoje celoživotního vzdělávání (kurzů, výcviků, seminářů, konferencí apod.) poradců.

Zaměření odborné sekce základních škol:

- výchovné poradenství (záškoláctví, problémy v rodině, apod.),
- péče o nadané studenty, integrace studentů se zdravotním postižením,
- problematika poskytování poradenských služeb studentům - cizincům se zřetelem k jejich vzdělávacím potřebám,
- vedení dokumentace VP, další vzdělávání VP,
- postavení VP na škole (pracovní-právní vztahy).¹

¹ Asociace výchovných poradců. [online]. Dostupné na : <http://www.asociacevp.cz/index>.

3.1.2 Školní metodik prevence

Školní metodik prevence je pedagog, odborně připravený pro výchovné poradenství v oblasti prevence, který věnuje zvláštní pozornost prevenci a sledování chování dětí a mládeže z hlediska pedagogické, psychologické a sociální normy. Zjišťuje negativní jevy a poruchy ve školních kolektivech a zabývá se jejich nápravou.

Školní metodik prevence by se měl orientovat na:

- a) práci s výchovně problémovými dětmi,
- b) spolupráci s rodinou hlavně v poradenské činnosti,“
- c) spolupráci s institucemi v šíření dalších výchovných a prevenčních postupů v práci s problémovými dětmi,
- d) spolupráci s pracovníky školy při řešení otázek v postupech výchovné práce s problémovými dětmi,
- e) spolupráci s Policií ČR, městskou policií, městským nebo obecním úřadem.¹

Školní metodik prevence je jmenován do funkce ředitelem školy nebo školského zařízení. Na počátku převzetí funkce by se měl s ředitelem školy dohodnout na tom, co od něj očekává a stanovit si cíle pro první období svého působení ve funkci, po uplynutí této doby se s ním sejít a práci vyhodnotit. Dále si s ním dohodnout rozsah práce, finanční ohodnocení, kontrolu a termín zhodnocení svých aktivit. Nakonec by měl dostat náplň práce a jmenovací dekret v písemné podobě.

Školní metodik prevence jako učitel a zároveň „preventista“ musí kromě uvedených výchovně vzdělávacích rolí zastávat řadu dalších rolí, které jsou pro prevenci sociálně patologických jevů důležité:

a) *role diagnostická* - je založena na permanentním pozorování chování a jednání žáka, na sledování jeho reakcí na běžné i stresující situace s cílem indikovat případnou přítomnost patologie.

b) *role poradenská* - představuje poskytnutí pomoci, podpory a pochopení problému, se kterým se žák na učitele obrátí. ŠMP musí být seznámen s problematikou problému a znát zásady včasné intervence. Poradenská intervence je podmíněna spolupráci rodičů.

¹ TYŠER, J. *Školní metodik prevence*. Most:Hněvín, 2006, s.7.

c) *role informační* - ve vztahu učitel - rodič. Rodiče mnohdy podceňují výchovná varování učitelů. Nelibě nesou informace o patologickém chování jejich dítěte a odmítají si připustit jinou příčinu než, že se dítě všemu naučilo právě ve škole.

d) *role konzultační* – snaha pomoci rodičům při řešení patologického problému.

e) *role koordinační* - usměrňuje vztah učitel - pedagogický sbor.

O náplni činnosti školního metodika prevence se v legislativě zmiňují dva prameny: vyhláška MŠMT č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních a pokyn MŠMT č.j. 20 006/2007-51 k primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních.

Ve vyhlášce jsou vymezeny tři typy činností školního metodika prevence: metodické a koordinační, informační a poradenské. Metodický pokyn dále specifikuje činnost školního metodika prevence a ostatních článků v systému prevence v resortu školství, mládeže a tělovýchovy.

Níže uvedené body představují základní činnosti, které má školní metodik v oblasti prevence zajišťovat:

- koordinuje přípravu Školní preventivní strategie (dále jen ŠPS) a jejího zavádění ve škole nebo školském zařízení, podle aktuálních potřeb a podmínek program inovuje, podílí se na jeho realizaci a vyhodnocuje jeho účinnost,

- odborně a metodicky pomáhá především učitelům odpovídajících výchovně vzdělávacích předmětů, ve kterých je možné vhodnou formou zavádět do výuky etickou a právní výchovu, výchovu ke zdravému životnímu stylu aj. oblasti preventivní výchovy,

- poskytuje učitelům a ostatním pracovníkům školy nebo školského zařízení odborné informace z oblasti prevence, pravidelně informuje o vhodných preventivních aktivitách pořádaných jinými odbornými zařízeními,

- navrhuje vhodné metodické a odborné materiály aj. pomůcky pro realizaci ŠPS a navazujících preventivních aktivit školy nebo zařízení,

- sleduje ve spolupráci s dalšími pracovníky školy nebo školského zařízení rizika vzniku a projevy sociálně patologických jevů a navrhuje cílená opatření k včasnému odhalování těchto rizik a k řešení vzniklých problémů, informuje pracovníky školy nebo školského zařízení o způsobech řešení krizových situací v případech výskytu sociálně

patologických jevů ve škole nebo školském zařízení,

- uplatňuje ve své činnosti především metody, které mají ověřenou účelnost a lze u nich měřit efektivitu,

- spolupracuje především s okresním metodikem preventivních aktivit, popř. krajským školským koordinátorem prevence, účastní se pravidelných porad organizovaných těmito pracovníky a zajišťuje přenos informací z jejich obsahu,

- spolupracuje na základě pověření ředitele školy nebo školského zařízení se školskými a dalšími krizovými, poradenskými a preventivními zařízeními, se zařízeními realizujícími vzdělávání v prevenci a s institucemi zajišťujícími sociálně právní ochranu dětí a mládeže, zajišťuje informovanost žáků školy, jejich zákonných zástupců a pracovníků školy o činnosti těchto institucí a organizací,

- zpracovává podklady pro informaci o ŠPS školy nebo školského zařízení pro okresního metodika prevence, popř. krajského školského koordinátora prevence.

Pro funkci školního metodika prevence není dosud vytvořena zákonná norma pro pracovní úvazek, vykonávají ji řadoví učitelé nad rámec svého učitelského závazku, což přináší nemálo problémů. Ve školách proto převažují tendence přenést co nejvíce povinností na třídního učitele. Podle poznatků ze škol by bylo třeba funkci školního metodika prevence posílit, dát mu více pravomocí, a pokud nemůže být přijat metodik na celý úvazek, měl by být učitel, který jeho práci vykonává, snížen jeho učitelský úvazek.¹

Česká asociace školních metodiků prevence

Asociace byla zaregistrována na MV dne od 12. 2. 2004 jako profesní nepolitická organizace sdružující školní metodiky prevence. Profesně je zaměřena na metodickou a vzdělávací činnost poskytování poradenských služeb, osvětovou činnost v oblasti zdravého životního stylu a prevence sociálně patologických jevů a prosazování zájmů školních metodiků prevence. Za své nejdůležitější cíle si vytýčila:

- snížit míru vyučovací povinnosti ŠMP o 1-2 hodiny týdně,
- prosazovat zájmy všech členů asociace, zvláště v oblasti vlastních a specifických vzdělávacích programů, dále pak i v otázkách financování ŠMP,
- metodickou a poradenskou pomoc ŠMP,
- 1x ročně organizovat pracovní setkání pro školní metodiky z celé ČR,

¹ TYŠER, J. *Školní metodik prevence*. Most:Hněvín, 2006, s.56.

- poskytnout náměty na akce pro děti a mládež, které lze realizovat v rámci školní preventivní strategie.

Česká asociace školních metodiků měsíčně vydává sborník *Metodik*, jehož cílem je zjednodušit práci školním metodikům prevence a nabídnout jim zásobník projektů, které by mohly na své škole v rámci preventivních programů využívat. V souvislosti s tímto projektem chce umožnit i vzájemnou komunikaci mezi metodiky na jednotlivých školách a školských zařízeních.¹

3.1.3 Školní psycholog

Školní psychologové poskytují krizové intervence, konzultují, provádějí diagnostické činnosti zaměřené na osobnostní a intelektové charakteristiky žáků, na poruchy chování a učení, výukové obtíže, na styly učení, na školní selhávání, na výchovné problémy a patologické jevy. Zabývají se adaptačními problémy, vztahovými problémy, problémy spojenými s volbou profese. Běžně se zabývají individuálními formami reedukace a terapie dětí se specifickými poruchami učení. Podílejí se samozřejmě i na integraci dětí se zdravotním postižením a pomáhají dětem v náročných životních situacích. Spektrum nabídky individuální práce každodenní činností je pro školního psychologa práce s třídními kolektivy. Cílem těchto aktivit je, jak již bylo řečeno, mapování sociálního klimatu školních tříd, které napomáhá vytvářet v třídních kolektivech prostředí, v němž budou žáci lépe zvládat své problémy, podporovat vzájemný respekt a úctu k jedinečnosti druhých a sami předcházet vzniku konfliktních situací. Psychologové potřebují spolupráci učitelů v práci se třídami, protože ti mohou některé problémové projevy v chování žáků postřehnout v pravidelném kontaktu s nimi v průběhu vyučovacích hodin. Učitelé dokonce často zaznamenají změny v chování dítěte rychleji než jejich rodiče.

Školní psychologové vstupují do práce školy prostřednictvím ředitele školy a začínají pracovat s celým systémem školy. Školní psychologové pracují na školách na část úvazku nebo na plný pracovní úvazek. Na částečný pracovní úvazek na školách pracují často poradenští a kliničtí psychologové. Tam, kde školní psychologové pracují

¹ Česká asociace školních metodiků prevence. [online]. Dostupné na : <http://www.volny.cz/metodik/>.

ve školách na malé části úvazku, tj. v rozmezí od 0,2 do 0,5, jsou obvykle kmenovými zaměstnanci jiných pracovišť, nejčastěji pedagogicko-psychologických poraden. Při vyšších a plných úvazcích jsou školní psychologové kmenovými zaměstnanci škol.

Jejich práce zahrnuje aktivity spojené s pedagogickým sborem, s jednotlivými učiteli, s třídními učiteli, s žakovskými kolektivy, s jednotlivými žáky a s jejich rodiči.

Nedílnou součástí této práce je také spolupráce s odborníky v jiných zařízeních, nejčastěji v PPP, SPC, SVP, dále s lékaři, s psychiatry, se sociálními pracovníky, s pracovníky v krizových centrech apod. Školní psychologové se podílejí na vytváření Programu pedagogicko-psychologického poradenství ve školách. Tyto programy odrážejí specifika dané školy i regionu a vytvářejí prostor pro koordinaci služeb s ostatními subjekty, které poskytují poradenské služby. Školní psychologové tedy pracují skutečně se systémem školy. Pracují totiž i s dětmi a učiteli, kteří nemají akutní problémy, i s potencionálně ohroženými dětmi bez viditelných problémů. Vytvářejí tak širokou základnu pro systematickou prevenci negativních jevů. Stávají se důležitým prostředníkem či svorníkem komunikace mezi jednotlivými články systému a ovlivňují tak řešení školních problémů v místě jejich vzniku. Působí dlouhodobě a zároveň mohou sledovat výsledky svého působení v průběhu celé školní docházky dětí na základní. Školní psycholog na základě toho může aktivně ovlivňovat i práci učitelského sboru, a tak trvale přispívat k proměně sociálního klimatu škol.

Školní psycholog vykonává činnosti konzultační, poradenské, diagnostické, metodické a informační, pracuje se žáky, pedagogy i rodiči. Dokumentaci o svých činnostech vede v souladu s předpisy o ochraně osobních údajů a etickým kodexem školního psychologa. Školní psycholog spolupracuje se specializovanými školskými a dalšími poradenskými zařízeními, zejména pedagogicko-psychologickými poradnami, dále se zařízeními a institucemi zdravotnickými a sociálními, s orgány státními i nestátními, s organizacemi péče o děti a mládež, apod.¹

Diagnostická činnost:

- spolupráce při zápisu do 1. ročníku základní školy,
- depistáž specifických poruch učení v základních a středních školách,
- diagnostika při výukových a výchovných problémech žáků,
- depistáž a diagnostika nadaných dětí,

¹ Metodický pokyn MŠMT ČR č.j. 27 317/2004-24. *Koncepce poradenských služeb poskytovaných ve škole.*

- zjišťování sociálního klimatu ve třídě,
- screening, ankety, dotazníky ve škole na zakázku vedení školy.

Konzultační, poradenské a intervenční práce:

- péče o integrované žáky (pomoc při sestavování individuálního programu),
- individuální případová práce se žáky v osobních problémech (konzultace),
- krizová intervence a zpracování krize pro žáky, učitele a zákonné zástupce,
- prevence školního neúspěchu žáků (náprava, vedení apod.),
- kariérové poradenství u žáků,
- techniky a hygiena učení (pro žáky),
- skupinová a komunitní práce s žáky,
- koordinace preventivní práce ve třídě, programů pro třídy apod.,
- podpora spolupráce třídy a třídního učitele,
- individuální konzultace pro učitele v oblasti výchovy a vzdělávání,
- konzultace se zákonnými zástupci při výukových a výchovných problémech,
- pomoc při řešení multikulturní problematiky ve školním prostředí.

Metodická práce a vzdělávací činnost:

- participace na přípravě programu zápisu do 1. ročníku základní školy,
- metodická pomoc třídním učitelům,
- pracovní semináře pro učitele (konzultace a metodické vedení),
- účast na pracovních poradách školy,
- koordinace poradenských služeb poskytovaných ve škole (výchovný poradce, školní metodik prevence, třídní učitelé, ředitel),
- koordinace poradenských služeb mimo školu a spolupráce se školskými poradenskými zařízeními, zdravotnickými a dalšími zařízeními,
- metodické intervence z psychodidaktiky pro učitele, včetně podpory při tvorbě školního vzdělávacího programu,
- besedy a osvěta (zákonným zástupcům),
- dokumentace případů a její zajišťování v souladu s předpisy o ochraně osobních údajů; administrativa,
- prezentační a informační činnost,
- participace na přípravě přijímacího řízení na střední školy.

Asociace školní psychologie - česká sekce

Asociace školní psychologie - česká sekce (AŠP-ČS) úzce spolupracuje s Asociací školskej psychológie, která působí na území Slovenské republiky. AŠP-ČS si klade za cíl napomáhat správnému využívání psychologie v kontextu výchovy a vzdělávání, prosazovat využívání služeb školních psychologů ve všech typech škol a školských zařízení, vytvářet a iniciovat vzdělávací programy, které budou zabezpečovat vysokou profesionalitu výkonu práce školních psychologů ad. Asociace odmítá jakoukoli diskriminaci za základě příslušnosti k určité národnosti, rase, náboženství nebo pohlaví a zavazuje své členy k dodržování tohoto principu při výkonu povolání.¹

3.1.4 Školní speciální pedagog

Školní speciální pedagog vykonává činnosti zaměřené na odbornou podporu integrovaných žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a všech ostatních žáků, kteří potřebují speciálně pedagogickou podporu a péči založenou na krátkodobých či dlouhodobých podpůrných opatřeních. O svých činnostech vede písemnou dokumentaci v souladu se zákonem č. 101/2000 Sb. , o ochraně osobních údajů a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

Depistážní činnosti:

- vyhledávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a jejich zařazení do speciálně pedagogické péče.

Diagnostické a intervenční činnosti

- péče o žáka/žáky se speciálními vzdělávacími potřebami,
- diagnostika speciálních vzdělávacích potřeb žáka (shromažďování údajů o žákovi, včetně anamnézy osobní a rodinné), analýza získaných údajů a jejich vyhodnocení.
- vytyčení hlavních problémů žáka, stanovení individuálního plánu podpory v rámci školy a mimo ni (druh, rozsah, frekvenci, trvání intervenčních činností).
- realizace intervenčních činností, tj. provádění, zajištění krátkodobé i

¹ Asociace školní psycholog. [online]. Dostupné na : <http://www.asociaceskolnipsycholog.cz>.

dlouhodobé individuální práce se žákem (speciálně pedagogické vzdělávací činnosti, činnosti reedukační, kompenzační, stimulační),

- provádění, zajištění speciálně pedagogické vzdělávací činnosti, činností reedukačních, kompenzačních, stimulačních se skupinou žáků,

- participace na vytvoření individuálního vzdělávacího plánu (v kooperaci s třídním učitelem, s vedením školy, se zákonnými zástupci žáka, se žákem a s ostatními partnery podpůrného týmu uvnitř i vně školy),

- průběžné vyhodnocování účinnosti navržených opatření, dle potřeby navržení a realizace úprav,

- úpravy školního prostředí, zajištění speciálních pomůcek a didaktických materiálů,

- zabezpečení průběžné komunikace a kontaktů s rodinou žáka (se zákonným zástupcem),- speciálně pedagogické poradenské intervence a služby pro žáky, zákonné zástupce a pedagogy školy,

- participace na kariérovém poradenství - volba vzdělávací cesty žáka - individuální provázení žáka,

- konzultace s pracovníky specializovaných poradenských a dalších pracovišť.

Metodické a koordinační činnosti:

- příprava a průběžná úprava podmínek pro integraci žáků se speciálními vzdělávacími potřebami ve škole

- koordinace speciálně pedagogických poradenských služeb na škole,

- kooperace se školskými poradenskými zařízeními a s dalšími institucemi a odbornými pracovníky ve prospěch žáka se speciálními vzdělávacími potřebami,

- participace na vytváření vzdělávacích plánů a programů školy s cílem rozšíření služeb a zkvalitnění péče o žáky se speciálními vzdělávacími potřebami,

- metodické činnosti pro pedagogy školy - specifika výuky a možnosti žáků dle druhu a stupně zdravotního postižení, návrhy metod a forem práce se žáky

- jejich zavádění do výuky, využívání speciálních a didaktických pomůcek,

- koordinace a metodické vedení pedagogických asistentů ve škole,

- dokumentace případů a její zajištění v souladu s předpisy o ochraně osobních údajů; administrativa.¹

¹ Metodický pokyn MŠMT ČR č.j. 27 317/2004-24. *Koncepce poradenských služeb poskytovaných ve škole.*

3.1.5 Třídní učitel

V systému poradenských služeb na základní škole nadále zůstává nejdůležitějším prvkem. Motivuje vytvoření vnitřních pravidel třídy, která jsou v souladu se školním řádem a dbá na jejich spravedlivé dodržování (vytváření otevřené bezpečné atmosféry a pozitivního sociálního klimatu ve třídě), čímž podporuje rozvoj pozitivních sociálních interakcí mezi žáky třídy.

- Zprostředkovává komunikaci s ostatními členy pedagogického sboru a je garantem spolupráce školy se zákonnými zástupci třídy,

- Získává a udržuje si přehled o osobnostních zvláštностech žáků třídy a o jejich rodinném zázemí.

- Spolupracuje s výchovným-kariérovým poradcem při poskytování poradenských služeb týkajících se rozhodování o další vzdělávací a profesní dráze žáků třídy.

- Ve vztahu k primární prevenci spolupracuje se školním metodikem prevence na depistáži varovných signálů, podílí se na realizaci ŠPS a na pedagogické diagnostice vztahu ve třídě.

- Spolupracuje se školním psychologem/speciálním pedagogem při aktivitách zaměřených na prevenci školního neprospěchu žáků třídy (náprava, vedení apod.), při vytváření podmínek pro integraci žáků se speciálními vzdělávacími potřebami ve třídě a podle pokynů ředitele i v dalších oblastech vzdělávací a poradenské práce s žáky třídy.

- Motivuje žáky k odpovědnosti za vlastní životní dráhu a k uvědomění si významu vzdělání pro život.

- Podporuje sebepoznávání a konstruktivní zvažování profesních možností žáků.

- Vede žáky k uvědomování si dynamiky současných ekonomických a technologických změn ve světě a s nimi souvisejícího významu profesní mobility, rekvalifikaci, celoživotního učení.

- Pomáhá žákům orientovat se ve světě práce a vzdělávacích příležitostí a vytvářet si představu o nabídce profesních a vzdělávacích možností, učí je nahlížet na složitost jednotlivých profesí v porovnání s vlastními možnostmi a předpoklady.

- Seznamuje žáky s možnostmi podpory státu ve sféře zaměstnanosti a v poradenských a zprostředkovatelských službách.¹

¹ Metodický pokyn MŠMT ČR č.j. 27 317/2004-24. *Koncepce poradenských služeb poskytovaných ve škole.*

Školní psycholog nebo školní speciální pedagog řeší aktuální problémy v součinnosti s výchovným poradcem a školním metodikem prevence. Všichni uvedení odborníci pracují v souladu s vyhláškou č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních. Společně řeší zejména problémy osobnostního a sociálního vývoje žáků, nabízí pomoc při hledání aktuálních učebních strategií a při řešení neprospěchu, pomoc s adaptací na nové sociální prostředí. Podílejí se na vytváření a realizaci školního programu (strategii) pedagogicko–psychologického poradenství. Výchovný poradce se věnuje primárně problematice kariérového poradenství a procesu integrace žáků se speciálními vzdělávacími potřebami (včetně integrace nadaných) na školách a to ve většině případů ve spolupráci s třídními učiteli. Školní metodik prevence pracuje především v oblasti prevence sociálně nežádoucích jevů. Úzce spolupracuje s třídními učiteli nebo s učiteli mající nejvíce vyučovacích hodin v dané problémové třídě. Mezi nejčastější činnosti školního psychologa a školního speciálního pedagoga je zejména konzultační činnost, preventivní programy, diagnostika a intervence, vztahové problémy ve třídě a šikana, individuální práce se žákem nebo skupinou žáků, kariérové poradenství, reedukace, poradenská činnost, depistáže, péče o integrované žáky, poradenská a metodická činnost pro učitele, zjišťování a prevence školní neúspěšnosti, ale i podpůrné programy pro skupiny žáků se sociálním znevýhodněním, vytváření podmínek pro nadané žáky. Standardní činnosti školních psychologů a školních speciálních pedagogů kontinuálně navazují na standardní činnosti PPP a zkvalitňují zejména péči o individuálně integrované žáky.

Školní poradenská pracoviště zřizovaná na základních školách si za dobu své činnosti našla své místo v poradenské i výchovně vzdělávací oblasti. Školy, na nichž působí školní psychologové a školní speciální pedagogové zaznamenaly výrazný posun v péči o žáky se speciálními vzdělávacími potřebami, pozitivní změny v klimatu tříd i škol. Ředitelé škol, pedagogové, žáci i jejich rodiče hodnotí práci školního poradenského týmu jako přínosnou a potřebnou. Významná funkce školních poradenských pracovišť na základních školách se jednoznačně potvrdila.¹

¹ Zpráva o činnosti školních poradenských pracovišť v Moravskoslezském kraji ve školním roce 2006/07. OŠMS, KÚ, MK 2007.

3.2 Další vzdělávání pracovníků poradenských služeb ZŠ

Předpokladem pro vykonávání funkce pracovníků školního poradenství je podle vyhlášky MŠMT č. 317/2005 Sb. o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků, akreditační komisi a kariérním systému pedagogických pracovníků studium na vysoké škole v délce trvání nejméně 250 vyučovacích hodin. Dle metodického pokynu k prevenci rizikových projevů chování u dětí a mládeže v působnosti resortu MŠMT č.j. 20 006/2007-51 pedagogický pracovník, který vedle přímé pedagogické činnosti vykonává také specializované činnosti, k jejichž výkonu jsou nezbytné další kvalifikační předpoklady, má za předpokladu splněné kvalifikace nárok na příplatek ve výši 1.000 až 2.000 Kč měsíčně.

Specializační studium je realizováno v souladu s předmětnou vyhláškou č. 317/2005 Sb. Subjekty, které tyto vzdělávací aktivity realizují, jsou řádně akreditovány a jejich seznam je průběžně zveřejňován na webových stránkách MŠMT.

Pro další studium pracovníků poradenských služeb ZŠ jsou v současné době široké možnosti. Vysoké školy nabízejí univerzitní vzdělání, akreditované organizace na úrovni okresů a krajů zajišťují v oblasti vzdělávání kurzy a semináře s prvky praktické přípravy řešení sociálních deviací a sociálně patologických jevů, které se ve školách nejčastěji objevují. Jedná se o témata šikany, záškoláctví, vandalství, krádeže, agresivity dětí, poruchy příjmu potravy, komunikační dovednosti, práce s problematickými dětmi, apod.

Přehled právních předpisů a dokumentů vztahujících se k činnosti pracovníků poradenských služeb na základní škole:

- Úmluva o právech dítěte č.j. 104/1991 Sb.
- Zákon č.561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon).
- Zákon č.562/2004 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím školského zákona.
- Zákon č.383/2005 Sb., kterým se mění některé zákony v oblasti školství.
- Zákon č.563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících.

- Zákon č.359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí.
- Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině.
- Zákon č.179/2006., o ověřování a uznávání výsledků dalšího vzdělávání a o změně některých zákonů.
- Zákon č.379/2005 Sb., o opatřeních k ochraně před škodami působenými tabákovými výrobky, alkoholem a jinými návykovými látkami.
- Zákon č.109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č.167/1998 Sb., o návykových látkách a o změně některých dalších zákonů,ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č.202/1990 Sb., o loteriích a podobných hrách.
- Zákon č.140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č.200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č.218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže ze protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů.
- Zákon č.283/1991 Sb., o policii České republiky.
- Zákon č.262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů.
- Vyhláška MŠMT č.72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních.
- Vyhláška MŠMT č.48/2005 Sb., o základním vzdělávání a některých náležitostech plnění povinné školní docházky, ve znění pozdějších předpisů.
- Vyhláška MŠMT č.317/2005 Sb., o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků, akreditační komisi a kariérním systému pedagogických pracovníků, ve znění pozdějších předpisů.
- Vyhláška MŠMT č.263/2007 Sb., kterou se stanoví pracovní řád pro zaměstnance škol a školských zařízení zřízených MŠMT, krajem, obcí nebo dobrovolným svazkem obcí.
- Nařízení vlády č. 75/2005 Sb., o stanovení rozsahu přímé vyučovací, přímé výchovné, přímé speciálně pedagogické a přímé pedagogicko-psychologické činnosti pedagogických pracovníků.
- Metodický pokyn MŠMT č.j. 27 317/2004-24 koncepce poradenských služeb poskytovaných ve škole.

- Metodický pokyn MŠMT č.j. 20 006/2007-51 k primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních.
- Metodický pokyn MŠMT č.j. 10 194/2002-14 k jednotnému postupu při uvolňování a omlouvání žáků z vyučování, prevenci a postihu záškoláctví.
- Metodický pokyn MŠMT č.j. 28 275/2000-22 k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení.
- Metodický pokyn MŠMT č.j.14 423/99-22 k výchově proti projevům rasismu, xenofobie a intolerance.
- Metodický pokyn MŠMT č.j. 25 484/2000-22 péče o děti ze znevýhodňujícího sociokulturního prostředí.
- Strategie prevence rizikových projevů chování u dětí a mládeže v působnosti resortu MŠMT na období 2009-2012.
- Strategie prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v působnosti resortu MŠMT na období 2005-2008 č.j. 10 844/2005-24.
- Pravidla pro rodiče a děti k bezpečnějšímu užívání internetu č.j. 11 691/2004.
- Pracovní řád pro zaměstnance škol a školských zařízení č. j. 14269/2001-26.
- Spolupráce předškolních zařízení, škol a školských zařízení s Policií ČR při prevenci a při vyšetřování kriminality dětí a mládeže a kriminality na dětech a mládeži páchané č.j. 25884/2003-24.
- Závazný pokyn Policejního prezidenta č. 8/2002.¹

¹ Seznam platných předpisů v resortu MŠMT [online]. Dostupné na: <http://www.msmt.cz/dokumenty>.

4. PREVENCE SOCIÁLNÍCH DEVIACÍ VE ŠKOLSTVÍ

S rozvojem civilizovaných společností dochází též k nárůstu jejich negativních stránek. Člověk musí řešit značné množství životních situací, životní tempo se zrychluje, mezilidské vztahy jsou komplikovanější. Mnozí jedinci proto zákonitě hledají řešení naplnění života nesprávným způsobem – vznikají sociálně patologické jevy, tj. nezdravé, nenormální, obecně nežádoucí společenské jevy.

Současná škola je reflexí společnosti, její politických, ekonomických a sociálních poměrů a z nich vyplývajících problémů. V tomto smyslu se mění klima školy, žáci a jejich hodnotový systém i očekávání.

Škola je institucí, která se výraznou mírou podílí na výchově a socializaci žáků. Ale i v tomto prostředí se střetáváme s nežádoucími vlivy, které narušují její výchovné působení a negativně ovlivňují proces socializace žáků. Podle Jolany Hroncové je paradoxní, že škola je zároveň prostředím vzniku různých sociálních deviací žáků. V školském prostředí se tedy vyskytuje vícero poruch chování, které je možné klasifikovat jako deviantní chování žáků.¹

Sociální deviace je každé sociální chování, které porušuje nějakou sociální normu a je proto určitou částí společnosti odmítáno. Deviace se mění v závislosti na kulturním prostředí, na sociálním prostoru a čase. Pedagogický slovník pojem deviace charakterizuje jako ustálený způsob chování a jednání, který se v záporném smyslu vymyká tomu, co se všeobecně považuje za běžné.²

Z výše uvedeného se jako odůvodněné jeví rozlišovat mezi pojmy odchylka od normy (deviace) a sociální patologie. Jako patologické označujeme jevy škodlivé, ohrožující společnost, stabilitu jejího uspořádání nebo její jednotlivé občany. Deviantní chování na jedné straně znamená porušení nebo podstatnou odchylku od významné normy, od souboru požadavků stanovených skupinou nebo společností, může však jít také o alternativu k jednání všeobecně akceptovanému (konformnímu).

¹ KRAUS, B. HRONCOVÁ, J.: *Sociální patologie*. PdF UHK, 2007, s. 292.

² PRUCHA, J.-WALTEROVÁ, E.-MAREŠ, J.: *Pedagogický slovník*. Praha, 1998, s. 47.

4.1 Nejčastější sociální deviace ve školním prostředí

V posledním období zaznamenávají učitelé v chování žáků častější agresivitu, násilí, poruchy chování, poruchy v sociálních vztazích i absenci v školní docházce.

Za nejčastější druhy deviatního chování se v školním prostředí považují: *šikanování, záškoláctví, krádeže, delikvence a kriminalita.*

Šikanování

Jeden z projevů násilného chování dětí ve škole je šikana. Čím dál více se učitelé ve školách, ale i žáci mezi sebou, setkávají s projevy nelítostného a tvrdého chování, až brutálního ubližování. Pod pojmem šikana nebo šikanování mezi dětmi se rozumí široký okruh chování dítěte nebo skupiny dětí s cílem ohrožit, zastrašit, ponížit nebo jinak ublížit jinému dítěti nebo skupině dětí. Šikana zahrnuje slovní ponižování, nadávání a neustále kritizování, výsměch, hrubé žertování, vydírání, omezování osobní svobody, pohrdání, poškozování oděvů a osobních věcí, tělesné napadávání. Jde o opakované ubližování, trvající celé měsíce, ba i roky.

Místa, kde k šikaně dochází, se nacházejí v ústraních, v šatnách, na WC, v různých zákoutích. Často také ve třídách, kde se ostatní spolužáci baví na úkor obětí, a tím ukazují svůj postoj, který lze označit za lhostejnost, strach, nesympatii. Forma bývá různá, někdy je poznamenána sexuálními zájmy, ale i rasismem. Mívá i formu různých naschválů, ignorování a jedovatých poznámek, jejichž snahou je odstranění a vyřazení z kolektivu, v tomto případě se hovoří o tzv. nepřímé šikaně.

Obětí je většinou bezbranná, fyzicky i psychicky slabá, neobratná osoba, izolovaná od kolektivu. Příčiny šikany mohou být skryté v tlaku kolektivu bez řádu a legitimnosti, v touze po moci a přání ovládat druhé, v motivu krutosti, ve zvědavosti, v experimentu, v nudě a touze po zážitcích, po senzaci, apod. Charakteristické znaky u *osoby tzv. násilníka* ovlivňující šikanu jsou tělesná zdatnost, motorická obratnost, sebevědomost nebo naopak vnitřní nejistota, touha dominovat, nízký socioekonomický status rodiny, toleruje a přijímá tělesné násilí jako legitimní nástroj prosazování, má sníženou schopnost vcítit se do pocitů jiných lidí, vznětlivý, impulzivní, citově chladná výchova založená na trestání, agresivní, výrazně se prosazující rodič tolerující a používající tělesné násilí. A naopak charakteristické znaky u *osoby tzv. oběti*: odlišnost ve fyzickém vzhledu či projevu, zralý intelekt a odmítání tělesného násilí, tělesná

slabost nebo neobratnost jako sociální znevýhodnění, povahová plachost až bojácnost, nízké sebevědomí, úzkostně pečlivá maminka, rasová nebo odlišnost, neoblíbenost v kolektivu, apod.

Přímé známky šikany v kolektivu dětí mohou být posměch, posměšné poznámky, nadávky, pohoršující poznámky, přezdívky, hrubé žerty, kritika dítěte, výtky, příkazy od druhých pronášeny panovačně, kterým se dítě podřizuje, honění, strkání, rány, kopání, oběť tyto útoky neoplácí, rvačky, z nichž jeden z účastníků je zřetelně slabší a snaží se uniknout.

Nepřímé znaky šikany hovoří o tom, že dítě je o přestávkách samo, nemá kamarády, při týmových sportech bývá do mužstva voleno jako poslední, o přestávkách vyhledává přítomnost učitelů, má-li dítě promluvit před třídou je nejisté, ustrašené, působí smutně, depresivně, nešťastně, stísněně, mívá často k pláči, zhoršuje se jeho školní prospěch, někdy náhle, jeho věci jsou poškozené, zničené, rozházené, mívá zašpiněný či poškozený oděv, objevují se na něm modřiny, škrábance, které dítě nedovede vysvětlit.

Pokud za dítětem nepřicházejí kamarádi, dítě není zváno na návštěvy k jiných dětem, má nechut' jít do školy, ztrácí chuť k jídlu, ze školy chodí hladové, usíná s pláčem, má neklidný spánek, nesoustředí se na práci, ztrácí zájem o učení, má výkyvy nálad, ztrácí často věci, zmiňuje se o sebevraždě, krade doma peníze, je agresivní vůči sourozencům, stěžuje si na bolesti břicha, hlavy, mohou tyto skutečnosti svědčit o tom, že se dítě stalo obětí šikany a měly by být alarmujícím signálem pro rodiče.

Když zjistí učitel ve třídě šikanu měl by v *případě dítěte - oběti* pozorně naslouchat, vyjádřit mu podporu, ubezpečit ho, že to není jeho vina, zjistit a zaznamenat maximum informací o původci, formě, frekvenci a místě šikany, posoudit míru šikany a ohrožení, zajistit bezpečné prostředí, vyšetřením u odborníka zjistit rozsah tělesného a psychického poškození a zabezpečit následnou péči, pozitivním hodnocením zvyšovat sebevědomí a sebedůvěru dítěte, nácvikem vést k osvojení jeho obranných postojů. *V případě dítěte – násilníka* v osobním pohovoru vyjádřit zásadní nesouhlas s jeho násilnickým chováním, své nekompromisní stanovisko podepřít přiměřeným veřejným postihem, zjistit maximum informací o motivech a možných zdrojích agresivního chování násilníka, systematickým vedením ve škole a v rodině odstranit nebezpečné vzorce v agresivním chování, působením na rodinu odstraňovat rizikové postoje a negativní výchovné vlivy na dítě, odstranit zdroje ponižování a tělesného

násilí v rodině a ve škole, nabídnout dítěti bezpečné možnosti vybití agresivních emocí a možnost seberealizace, pěstovat a prohlubovat schopnost empatie.

Učitel či jiný pedagogický pracovník by se měl při řešení šikany vyhnout konfrontaci s násilníkem bez dostatku ucelených a ověřených informací, přímé konfrontaci mezi obětí a násilníkem, přenesením odpovědnosti na oběť, ustoupením násilníkovi na úkor kolektivu, odsouzením násilníka, nikoli jeho povahy, podceněním následku šikany pro oběť, kolektiv i pro násilníka, nebráním šikany mezi dětmi na vědomí, apod. A dále by neměl opomenout na dvě hlavní zásady trestání agresora a to, že celá záležitost má být trestem, co nejrychleji vyřízena a nemá se dětem připomínat.

Ve školním zařízení je nutné, aby se s podstatou a nebezpečnými důsledky šikany seznámili všichni žáci, učitelé, vychovatelé, výchovní poradci. Je třeba vytváření atmosféry otevřenosti a vzájemné důvěry, definování vlastních postojů k podstatě a existenci šikany, stanovení jasných pravidel chování v kolektivu, vedení pravidelných diskusí na téma tělesné, etnické, či kulturní odlišnosti, vzdělávání v oblasti lidských práv a duchovních tradic, výchovnými metodami založenými na chvále a ocenění místo trestů a sankcí, stanovení dohledu nad chováním dětí a cíleným sledováním přímých známek šikany, atd.

Záškoláctví

Je to jev, kdy žák úmyslně, bez omluvitelného důvodu a bez vědomí, popř. souhlasu rodičů, se nezúčastňuje vyučování a zdržuje se mimo domov, vynechává školní docházku. Nezúčastňuje se vyučování bez omluvení a velmi často i bez vědomí rodičů. Jde o výchovné problémové chování, které se odchyluje od přijatých norem a zvyků společnosti. V mnohých případech tvoří přechod k dalším závažnějším druhům deviatního chování, případně se v rámci něho se žáci dopouštějí jiných druhů nežádoucího jednání. Společným jmenovatelem záškoláctví je narušená výchova, patologicko sociální prostředí, případně narušené sociální i mravní chování.

Příčin úmyslné absence žáků ve škole je několik. Lze je členit:

Vnější příčiny záškoláctví jsou ovlivněné:

- rodinným prostředím
- školním prostředím
- vrstevnickou skupinou

Vnitřní příčiny se vztahují k osobnostním charakteristikám jednatelce:

- labilitou nervové soustavy
- psychosociální nezralostí
- sníženou adaptabilitou, emoční labilitou
- poruchami chování, zvýšenou agresivitou, apod.

Typologie záškoláctví:

- u problémových dětí (patřící mezi nejslabší ve třídě v dosahování výsledků, projevují poruchy chování, agresivní, nezáměr o školu),
- u dětí ze sociálně znevýhodněného prostředí (zanedbávání ve výchově a vzdělávání ze strany rodičů, dochází emociální deprivace),
- porušení sociální normy (základní povinná docházka – porušení normy rodičů)
- reaktivní akt (vyhýbání se nepříjemné situaci – řešení únikem, nepromyšleně, impulzivně),
- jako zábava (snaha zažít něco příjemnější, lákavější než docházku do školy).¹

Tak jako každý sociální problém, i problém záškoláctví je problém interdisciplinární, tedy možnost řešit ho společným přístupem učitele, výchovného poradce, metodika prevence, speciálního pedagoga, sociálního pedagoga, psychologa, dětského lékaře, příslušníka policie. Předností interdisciplinárního přístupu je, že každý z těchto odborníků vnáší do problému jasno přes přístup své vědy. Absence těchto odborníků ve školách způsobuje, že se problém řeší jen povrchně, rychle.

Pomoc dětem a mládeži by měla při tomto problému směřovat prostřednictvím výchovy k tomu, aby byli děti schopné samostatně se rozhodovat a zodpovědně konat. Výchova by měla směřovat k poznání návyků, zvyků, postojů, osvojení si žádoucích rolí, které pomáhají při naplňování jejich biopsychosociálních potřeb. Ve školním prostředí je potřebné vytvořit jasná pravidla, vytvořit atmosféru bez strachu a napětí, kde mají šanci zažít úspěch všechny děti. Aby se předešlo příčině záškoláctví je potřebné vychovávat děti, učitelé a rodiče ke kooperativnímu chování, všimnout si okrajových jedinců, sociálně problémových žáků. Sankce a tresty je potřebné používat

¹ KRAUS, B. HRONCOVÁ, J.: *Sociální patologie*. PdF UHK, 2007, s. 292-296.

velmi citlivě a uvážlivě. Je třeba si uvědomit, že se trestem záškoláctví neodstraní, ba naopak posílí. Konečným cílem by však měl být návrat dítěte do školy a zkvalitnění jeho života.¹

Krádeže

Mezi další závažné negativní jevy v školním prostředí patří krádeže. Krádež je společensky nežádoucí činnost, v které jde o odcizení cizího majetku bez vědomí majitele. Může mít různé podoby, od podvodů, vylákání peněz až po loupež.

Motivace žáka vedoucí ke krádeži:

- a) nedostatečné sebeovládání - unáhlené jednání dítěte, neuvědomuje si dopadu svého jednání, přivlastňuje si věci, které se mu líbí, ale nemůže jí mít. Většinou nedovede vysvětlit, proč tak jednalo.
- b) navádění na krádež rodiči nebo jinými dospělými – některé děti jsou už od dětství naváděny rodiči nebo zákonnými zástupci na tuto činnost. Často jsou
- c) přímo cvičeni v technikách. Když jsou přichyceni, obyčejně zatajují, kdo je na krádež navedl.
- d) obohacení se prostřednictvím krádeže – promyšlené a organizované krádeže,
- e) většinou skupinové. Bývá často spojená i s jinými nežádoucími jevy (tuláctví, záškoláctví, závislost).
- f) krádež jako podmínka vstupu do party – zpravidla dětí, které netrpí nedostatkem, ale jsou ze strany nezájmu rodičů zanedbané a deprivované, nedaří se jim získat přátelství druhých. K získání přátelství a přízně druhých upozorní na sebe takovým chováním a jednáním nebo je to přímo podmínka pro vstup do party.²

Kriminalita, delikvence

Kriminalita je zločinnost, tedy společenský jev, kterým se rozumí souhrn trestné činnosti. Širším pojmem než kriminalita je delikvence, neboť označuje činnost

¹ BAKOŠOVÁ, Z.: *Sociální pedagogika jako životní pomoc*. Vydavatelství public promotion, s.r.o. 2008, s. 146-147.

² KRAUS, B. HRONCOVÁ, J.: *Sociální patologie*. PdF UHK, 2007, s. 296-297.

porušující nejen právní, ale i společenské normy, takže se takové jednání vztahuje i na děti a mládež, kteří se stávají delikventy.

Mírnějším porušení normy jednání u dětí a mládeže, které je sice nepřiměřeným chováním, ale nenabývá sociální dimenze, jsou např. dětský vzdor, neposlušnost, nekázeň ve škole, lhavost, poruchy afektu, špatné návyky, drobné přestupky proti normám. Závažnější odchylky chování od sociálních, etických a pedagogických norem, které však ještě nemají ráz trestné činnosti, ale již v rozporu se společenskou morálkou, jsou např. výtržnictví, útěky, toulky, záškoláctví, alkoholismus, toxikomanie, tabakismus, demonstrativní sebepoškozování, gamblerství.

Dětská kriminalita je dána stupněm psychického a somatického vývoje, vlastnostmi, zkušenostmi i motivy. Je častěji páchána se spolupachateli a ve skupině, ve většině případů živelně pod vlivem momentální situace, kdy převládá emotivní stránka oproti stránce rozumové. Impulsem pro trestnou činnost je v řadě případů alkohol, případně jiná návyková látka zvyšující agresivitu a nepřiměřené reakce. Příprava trestné činnosti je nedokonalá, obvykle schází prvek plánování. Závažnost chování obvykle stoupá s věkem a má tendenci se prohlubovat.

Dle názorů expertů mají dětské delikventi společné znaky, které do značné míry předurčují jejich asociální vývoj. Patří k nim dysfunkční rodina, změny opatrovnických vztahů v dětství, problémy související se školní docházkou, generační úpadek, sociální a kulturní vyloučení, nestrukturovaný volný čas trávený převážně mimo rodinu a s vrstevníky, poruchy chování a nezvládnutelnost, snížený intelekt, drogová a alkoholová závislost, extremistické postoje.¹

Na šíření deviantního chování a sociálně patologických jevů má nepochybně vliv i rychlost kulturních a sociálních změn probíhajících v naší společnosti. Dosavadní sociální hodnoty a standardy jsou odmítány a pro nové chybí nejenom podmínky, ale zejména odpovídající vzory s jasnější strukturou. Do osobního, rodinného i sociálního života se negativně promítá i identifikace s nevhodnými vzory postojů a chování, destabilizace stávajících norem a hodnot, a tím spojený stres a nejistota. Výsledkem je zdání, že je všechno možné. Tato situace tak s sebou přináší řadu sociálně patologických důsledků, netrpělivou snahu rychle se přiblížit novému životnímu stylu i za cenu nelegitimních metod.

¹ Dostupné na: <http://www.ostrovzl.cz/prevence/kriminalita-delikvence/>.

Sociálně pedagogická pomoc v řešení deviantního chování v školním prostředí

je především v nespécifické primární prevenci, kde hraje prvořadou roli rodina a škola. Pokud jde o školu spočívá v sociálně výchovné činnosti a v osobnostně - sociálním rozvoji. Pomoc dětem a mládeži prostřednictvím výchovy by měla směřovat k tomu, aby byli děti schopné samostatně rozhodovat a zodpovědně konat.

Hovoříme o dvou rovinách:

- *na individuální úrovni* - výchova musí směřovat k utváření žádoucích návyků a zvyků, postojů, osvojení si žádoucích rolí, které pomáhají realizaci biopsychosociálních potřeb. Pomáhat žákovi vytvářet jiné sociální vztahy a plánovat pozitivní perspektivu.

- *na celospolečenské úrovni* - je potřebné pomoci, odstranit vzniklou situaci, věnovat zvýšenou pozornost dětem ze sociálně znevýhodněného prostředí. Na úrovni školy vytvořit atmosféru umožňující každému žákovi zažít úspěch a ocenění.¹

4.2 Druhy a možnosti prevence sociálních deviací na ZŠ

Pojem „prevence“ je latinského původu vyjadřující soubor opatření zaměřených na předcházení nežádoucím jevům a ochranu před nimi. Zhruba od konce 50. let 20. století se rozdělila na primární a sekundární, od 60. let se využívá i terciární prevence.

Při ***primární prevenci*** se snažíme předejít sociálně deviantnímu jednání v situacích a prostředích, kde ještě daný jev nenastal. V rámci celé společnosti je potřebné přijmout takové opatření a vytvořit takové podmínky, aby se zabránilo vzniku určitého jevu. Prevence sociálních deviací na základní škole by měla spočívat v posílení citových pout dítěte k rodině. Nevyhnutelná je také neformální spolupráce rodiny, školy a pedagogicko-psychologické poradny. Dokonalé poznání osobnostních zvláštností žáků a jejich rodinného prostředí je významnou podmínkou předcházení sociálně deviantního chování.

Sekundární prevenci působíme na jedince, kteří jsou z hlediska sociální patologie riziková nebo se deviantního chování již dopustili. Prevence by měla zabránit

¹ KRAUS, B. HRONCOVÁ, J.: *Sociální patologie*. PdF UHK, 2007, s. 299.

přetrvávání relativně lehkých forem a poruch chování a vzniku poruch sociálně a psychického vývinu. Jde o komplexní péči o děti a mládež s poruchami chování - od výchovných problémů v rodině přes porušování veřejného a školního pořádku až po porušování ustanovení daných legislativně. Důležitá úloha ve škole v této oblasti přísluší třídnímu učiteli. Jde v podstatě o soustavné, dlouhodobé poznávání, sledování a hodnocení vývoje žáka. Tuto činnost by měl učitel vykonávat za metodické pomoci výchovného poradce a pracovníků pedagogicko – psychologické poradny. Při poznávací a diagnostické činnosti je velmi důležitá nejen kvalitní dokumentace o samotných žáků, ale i o výchovných opatřeních, které byly vykonané.

Terciární prevence je zaměřená na jedince, kteří se již dopustili nežádoucího chování. Jde o zabránění, aby v této činnosti nepokračovali a nedopouštěli se dalších činů, kterými ohrožují svůj osobnostní vývoj, ale i zájmy společnosti. Nemůže být realizována jen v rezortu školství, ale za účinné pomoci dalších orgánů a institucí spadajících do jiných resortů.¹

Prevence primární se dělí na *specifickou a nespecifickou*.

Specifická primární prevence se týká jednotlivých sociálních deviací (např. prevence šikany, kriminality, drogové závislosti). Je realizována v rámci podpůrných programů a aktivit, které jsou zaměřeny specificky na předcházení a omezování výskytu jednotlivých forem chování rizikových skupin.

Nespecifická primární prevence představuje základ a nosný prvek celého systému prevence. Jde o volnočasové aktivity určené nejširším vrstvám dětí a mládeže podporující zdravý životní styl a osvojování pozitivního sociálního chování prostřednictvím využívání a organizace volného času. Představuje celkové formování osobnosti ke zdravému životnímu stylu tak, aby zralá osobnost byla sama schopna odolávat nejrůznějším negativním vlivům, ohrožením a nástrahám.² Přírodním prostředkem nespecifické primární prevence může být ve školním prostředí hra. Hra představuje pro děti vhodnou situaci, která komplexně stimuluje procesy růstu a zrání. Hra sehrává důležitou adaptační úlohu v tělesném a duševním vývoji člověka a neztrácí svůj význam ani v dospělosti.

¹ KRAUS, B. HRONCOVÁ, J.: *Sociální patologie*. PdF UHK, 2007, s. 298.

² KRAUS, B.: *Základy sociální pedagogiky. Portál s.r.o.* Praha, 2008, s.148-150.

Základní nástroj prevence v resortu MŠMT představuje školní preventivní strategie, která je komplexním systémovým prvkem v realizaci preventivních aktivit ve školách a školských zařízeních. Je zde zakotvena zejména odpovědnost za systematické vzdělávání pedagogických pracovníků, za výchovu ke zdravému životnímu stylu, rozvoj osobností dětí a mládeže a vytváření podmínek pro využití volného času. Její realizace je od 1.1.2001 pro každou školu a školské zařízení závazná a podléhá kontrole České školní inspekce. Na přípravě a realizaci školní preventivní strategie se podílejí všichni pedagogičtí pracovníci školy, tvorbu a realizaci koordinuje školní metodik prevence, odpovědnost za ni nese ředitel školy.

V působnosti resortu MŠMT je primární prevence zaměřena na:

a) *předcházení zejména následujícím rizikovým jevům v chování žáků:*

- záškoláctví,
- šikana, násilí,
- divácké násilí,
- kriminalita, delikvence, vandalismus,
- rasismus, xenofobie,
- užívání návykových látek (tabák, alkohol, omamné a psychotropní látky),
- onemocnění HIV/AIDS a dalšími nemocemi šířícími se krevní cestou,
- závislost na politickém a náboženském extremismu,
- poruchy příjmu potravy
- netolismus (virtuální drogy) a patologické hráčství (gambling).

b) *rozpoznání a zajištění včasné intervence zejména v případech:*

- domácího násilí,
- týrání a zneužívání dětí, včetně komerčního sexuálního zneužívání,
- ohrožování výchovy mládeže,
- poruch příjmu potravy (mentální bulimie, mentální anorexie).¹

Problematiku prevence na školách řeší tzv. *Strategie prevence rizikových projevů chování u dětí a mládeže v působnosti resortu školství, mládeže a tělovýchovy na období 2009-2012 a vyhláška 72/2005 Sb. o poskytování poradenských služeb ve*

¹ *Strategie prevence rizikových projevů chování u dětí a mládeže v působnosti resortu MŠMT na období 2009-2012.*

školách a školských zařízeních. Uvedený program se problémem zabývá obecně a klade důraz zejména na specifickou primární prevenci. O nespecifické prevenci se zmiňuje jako o nedílné součásti primární prevence, i když jí by měl být věnován větší prostor než opatřením specifickým.

Školy mohou také spolupracovat s neziskovými organizacemi, které poskytují preventivní programy s různou tematikou. Škola by měla mít informace o tom, do jaké míry jsou jejich programy efektivní. Stejně tak školy musí provádět hodnocení své školní preventivní strategie z důvodu zjištění účinnosti prováděných aktivit a jejího zvyšování. S tím souvisí i efektivní vynakládání finančních prostředků na nejrůznější preventivní programy a projekty.

Preventivní témata zaměřená na zdravý životní styl je vhodné zařadit do výuky a přitom využívat skupinové práce či jiných interaktivních metod. Optimální je podporovat činnost školních klubů, nácviky sociálních dovedností a programy zaměřené na rozvoj osobnosti je efektivní realizovat při různých pobytových akcích. Koncepti volnočasových aktivit je vhodné zpracovat tak, aby volný čas dětí a mládeže plnil funkci relaxační, regenerační, kompenzační, sociálně preventivní a výchovnou.¹

Nejdůležitější preventivní působení je vytvoření systému, tj. že ve vzájemném souladu by měla působit škola, rodina a další výchovná a poradenská zařízení, občanská sdružení, církve, ale také policie, zdravotnická zařízení, apod. Jejich činnost musí podporovat také legislativa, média a celková společenská atmosféra. To vše vyžaduje koordinaci na úrovni školy, obce, krajů, atd. Málo platná bude snaha školy, případně rodičů, jestliže je celkové společenské klima a působení médií „naladěno“ jinak.

„ Cílem působení v oblasti prevence rizikových projevů chování je dítě odpovědné za vlastní chování a způsob života v míře přiměřeného jeho věku. “

¹ TYŠER, J. *Školní metodik prevence*. Most:Hněvín, 2006, s.59.

4.3 Systém organizace primární prevence v resortu školství ČR

Do systému prevence v resortu školství, mládeže a tělovýchovy patří jednotlivé instituce a organizace veřejné správy a další subjekty:

1. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

- v návaznosti na schválené vládní dokumenty z oblasti primární prevence sociálně patologických jevů u žáků zpracovává příslušný koncepční materiál resortu,
- vytváří podmínky pro realizaci resortního systému prevence na národní úrovni v oblasti metodické a legislativní,
- každoročně vyčleňuje resortní finanční prostředky na primární prevenci,
- vytváří informační komunikační systém pro činnost resortní prevence,
- rozvíjí spolupráci v oblasti primární prevence na meziresortní úrovni,
- koordinuje činnost přímo řízených organizací v oblasti prevence a efektivně využívá jejich odborného potenciálu v oblasti metodické, vzdělávací, výzkumu a metodologie, v oblasti kontrolní využívá odborný potenciál České školní inspekce,
- svolává Výbor pro udělování certifikace programům primární prevence a na základě podkladů poskytnutých Agenturou pro certifikace při IPPP uděluje certifikaci,
- metodicky vede krajské školské koordinátory prevence.

1. Odbor školství, mládeže a tělovýchovy krajského úřadu (KÚ)

- koordinuje činnost jednotlivých institucí systému prevence v resortu školství na krajské úrovni a zajišťuje naplňování úkolů a záměrů obsažených ve Strategii prevence soc.patologických jevů u dětí a mládeže v působnosti resortu MŠMT,
- v rámci organizační struktury KÚ pověřuje vhodného pracovníka funkcí krajského školského koordinátora prevence,
- vytváří podmínky pro realizaci Školní preventivní strategie (dále jen ŠPS) ve školách svého regionu a kontroluje jejich plnění,
- zabezpečuje funkční systém vzdělávání pedagogických a dalších pracovníků školství na úrovni kraje, zaměřený na zvyšování jejich odborné způsobilosti pro činnost v oblasti prevence,
- zařazuje do dlouhodobých záměrů vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy v kraji témata týkající se specifické i nespecifické primární prevence,

- v rámci koncepce školské politiky a své pravomoci zřizuje pedagogicko psychologické poradny a vymezuje jejich územní působnost.

3. Krajský školský koordinátor prevence

- spolupracuje s krajským protidrogovým koordinátorem a koordinátorem prevence kriminality KÚ, spolu s nimi a s dalšími subjekty podílejícími se na prevenci v rámci kraje se aktivně účastní na vytváření a zdokonalování krajské koncepce prevence na příslušné období, prosazuje naplňování úkolů obsažených ve Strategii MŠMT,

- monitoruje situaci ve školách, v regionu z hlediska podmínek pro realizaci ŠPS a navazujících aktivit v oblasti prevence,

- metodicky vede a spolupracuje s metodiky prevence v PPP zřizovaných krajem při koordinaci preventivních aktivit škol v rámci kraje a participuje na zajišťování pracovních porad pro školní metodiky prevence, kteří ve školách v kraji působí,

- provádí kontrolu naplňování ŠPS a připravuje jejich vyhodnocení, využívá jeho výsledků pro návrhy inovací v krajské koncepci a programu prevence a prostřednictvím hejtmana kraje je předkládá MŠMT,

- sumarizuje návrh na financování ŠPS a dalších aktivit v oblasti prevence.

4. Okresní metodik preventivních aktivit v pedagogicko-psychologické poradně

- zajišťuje v PPP specifickou prevenci sociálně patologických jevů a realizaci preventivních opatření v oblasti územní působnosti vymezené krajským úřadem,

- na žádost školy pomáhá ve spolupráci se školním metodikem prevence a pracovníky školního poradenství aktuální problémy související s výskytem sociálně patologických jevů ve škole,

- udržuje pravidelný kontakt se všemi institucemi, organizacemi a jednotlivci, které se v kraji v prevenci angažují,

- spolupracuje s krajským školním koordinátorem prevence zejména při vypracovávání podkladů pro výroční zprávy či jiná hodnocení a při stanovování priorit v koncepci preventivní práce ve školství na úrovni kraje,

- pečuje o svůj odborný rozvoj formou dalšího vzdělávání.

5. Ředitel školy a školského zařízení

- zabezpečuje poskytování poradenských služeb ve škole se zaměřením na primární prevenci sociálních deviací,

- koordinuje tvorbu, kontrolu realizace s pravidelným vyhodnocováním Školní preventivní strategie a začleněním školního preventivního programu do osnov a učebních plánů školního vzdělávacího programu školy,
- řeší aktuální problémy souvisejících s výskytem soc.pat. jevů ve škole,
- jmenuje školním metodikem prevence pedagogického pracovníka, který má pro výkon této činnosti odborné předpoklady, příp. mu umožní studium k výkonu specializovaných činností v oblasti prevence sociálně patologických jevů,
- vytváří podmínky pro systematické další vzdělávání školního metodika prevence v oblasti specifické primární prevence a pro jeho činnost s žáky a zákonnými zástupci ve škole,
- podporuje týmové spolupráce školního metodika prevence, výchovného poradce, školního psychologa, školního speciálního pedagoga, třídních učitelů a dalších pedagogických pracovníků školy při přípravě, realizaci a vyhodnocování ŠPS,
- spolupracuje s okresním metodikem preventivních aktivit a s krajským školským koordinátorem prevence,
- podporuje aktivit příslušného obecního úřadu zaměřených na využívání volného času žáků a spolupráci se zájmovými sdruženími a dalšími subjekty.

6. Pracovníci poskytující poradenské služby na základní škole

K činnosti uvedených pracovníků je vymezena předcházející kapitola.

7. Třídní učitel

- ve vztahu k primární prevenci spolupracuje se školním metodikem prevence, podílí se na realizaci ŠPS a na pedagogické diagnostice vztahu ve třídě,
- motivuje k vytvoření vnitřních pravidel třídy, která jsou v souladu se školním řádem, a dbá na jejich důsledné dodržování, podporuje rozvoj pozitivních sociálních interakcí mezi žáky třídy,
- zprostředkovává komunikaci s ostatními členy pedagogického sboru a je garantem spolupráce školy se zákonnými zástupci žáků třídy,
- získává a udržuje si přehled o osobnostních zvláštностech žáků třídy a o jejich rodinném zázemí.¹

¹ *Metodický pokyn MŠMT ČR č.j. 20 006/2007-51 k primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních.*

4.4 Školní program (strategie) pedagogicko-psychologického poradenství a jeho příprava

Realizace tzv. "školního programu pedagogicko-psychologického poradenství" (strategie) předpokládá vytvoření vnitřního systému komunikace ve škole, na které se podílí ředitel školy ve spolupráci především s třídními učiteli, a dále zejména s učiteli volby povolání na ZŠ. Tito pedagogové poskytují metodickou a konzultační podporu žákům a jejich rodičům a vytváří konzultační tým pro poradenské pracovníky školy.

Součástí školního programu pedagogicko-psychologického poradenství je také účast na vytváření podmínek pro vzdělávání žáků s mimořádným nadáním a žáků ze sociálně znevýhodněného prostředí, včetně péče o žáky z různých etnik a minorit žijících na území ČR.

Školní program (strategii) pedagogicko-psychologického poradenství zpracovává a každoročně aktualizuje tým poradenských pracovníků školy, konzultuje jej s pracovníky vytvářejícími konzultační tým pro poskytování poradenských služeb ve škole a poté předkládá ke schválení řediteli školy.

Školní program pedagogicko-psychologického poradenství naplňuje především následující cíle:

- pracovat se všemi subjekty školy a vytvořit tak širokou základnu primární prevence školní neúspěšnosti a sociálně nežádoucích jevů,
- sledovat účinnost preventivních programů aplikovaných školou a vytvořit metodické zázemí pro jejich vytváření a realizaci,
- zavést do školství novou koncepci kariérového poradenství,
- připravit podmínky a rozšířit možnosti integrace žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných,
- vybudovat příznivé sociální klima pro integraci kulturních odlišností a přijímání sociálních odlišností na škole,
- posílit průběžnou a dlouhodobou péči o žáky s neprospěchem a vytvořit předpoklady pro jeho snižování,
- prohloubit včasnou intervenci při aktuálních problémech u jednotlivých žáků a třídních kolektivů,
- poskytovat metodickou podporu učitelům při aplikaci psychologických a

speciálně pedagogických aspektů vzdělávání do školních vzdělávacích programů,

- prohloubit a zlepšit spolupráci a komunikaci mezi školou a rodiči,

- integrovat poradenské služby poskytované školou se službami specializovaných poradenských zařízení, zejména s PPP, SPC, SVP a IPS úřadů práce.¹

Vyhodnocení realizovaného procesu změn zahrnují zhodnocení psychosociálního klimatu ve škole, kázně a prospěchu žáků, posunu v postojích a hodnotových systémech žáků a zhodnocení výskytu sociálně patologických jevů ve škole. Proces změn by měl být vyhodnocován průběžně a trvale s pomocí nejvhodnějších nástrojů poskytujících zpětnou vazbu, např. dotazníky, postojovými a hodnotícími škálami, rozhovory, pozorováním, sociometrií a dalšími specifickými nástroji pedagogicko-psychologické diagnostiky.

Pedagogičtí a další pracovníci, kteří se na realizaci školního programu pedagogicko-psychologického poradenství podílí, musí při volbě metodických postupů zvážit konkrétní podmínky a situaci dané školy, okresu a kraje. Pozitivní změny v účinnějších přístupech k žákům při uplatňování prevence sociálně deviatních jevů, rozvoj pozitivního sociálního chování a tím i posílení odolnosti žáků vůči nežádoucím sociálně patologickým jevům, kooperace škol ve vzdělání učitelů a vzájemná výměna zkušeností jsou základem úspěšné realizace strategie prevence společensky nežádoucích jevů u dětí a mládeže.

¹ Metodický pokyn MŠMT ČR č.j. 27 317/2004-24 *koncepte poradenských služeb poskytovaných ve škole.*

5. SPOLUPRÁCE PRACOVNÍKŮ PORADENSKÉ SLUŽBY S MIMOŠKOLSKÝMI SUBJEKTY

K vytváření prostoru pro operativní poskytování kvalitnějších školních poradenských služeb v oblasti školní prevence je však nutná spolupráce nejen se specializovanými poradenskými pracovišti v resortu školství, ale i s dalšími subjekty.

5.1 Rodina

Škola a rodina představují instituce, které mají primární a sekundární funkce ve výchově a vzdělávání dětí. Škola neplní jen vzdělávací funkci, ale i výchovnou a personální. Při plnění těchto úloh je vhodné, aby spolupracovala s rodiči dětí. Práci školy s rodinou sledují u nás pedagogičtí odborníci. Jejich cílem je zabezpečit otevřenost škol rodičovské veřejnosti, vytvořit atmosféru na otevřený dialog, naučit se vzájemně poslouchat a respektovat potřeby a přání v prospěch výchovy a vzdělávání dětí, jako i uspokojení jejich potřeb.¹

Často vyslovovaný názor, že škola přejímá zodpovědnost za výchovu ke zdravému životnímu stylu a vzdělávání dítěte, je nesprávný. Rodina je prvním výchovným činitelem a nastupuje již v počátečním období života člověka. Má dominující význam při působení na dítě v oblasti společenské, kulturní a výchovné. Výchovný vliv rodiny je umocněn vzájemným emocionálním vztahem, roli rodiny nelze ničím plně nahradit. V rodinném prostředí se lidé učí reagovat na svět kolem sebe, na situaci, v nichž se postupně ocitají. Rodina je chápána jako sociální subsystém. Člověk se v ní celý život učí hrát základní sociální role. Ale současný stav rodiny je podrobován oprávněné kritice. Odborníci hovoří o krizi rodiny. Rodiče mají stále méně času na své děti, v životě rodiny převládají materiální hodnoty a někdy i starosti, ubývá společných činností a prožitků. Prostředí rodiny má velmi silný vliv na život všech jejích členů. Mělo by naplňovat základní psychické potřeby, především pocit bezpečí a jistoty. Rodinné prostředí každého člověka velmi výrazně utváří. Pomáhá uspokojovat jeho potřeby a přes něj jedinec vstupuje do společnosti.²

¹ BAKOŠOVA, Z. *Sociální pedagogika jako životní pomoc*. Vydavatelství Public promotion s.r.o. 2008, s.152.

² PŘADKA, M., KNOTOVA, D., FALTÝSKOVÁ, J. *Kapitoly ze sociální pedagogiky*. Brno : PdF MU.2004, s.26-28.

Ale v určitém stupni vývoje dítěte se stejně důležitým sociálním prostředím jako rodina stává škola, která rodičům pomáhá v rozvoji dítěte jeho vzděláváním, socializací a výchovou dítěte k dovednosti žít ve formální společenské instituci. V tomto období je pro výchovu dítěte velmi důležitá spolupráce mezi rodiči dítěte a školou, zapojení rodiny do procesu prevence. Neúčast rodiny na výchovně - vzdělávacím dění, selhání nebo nefunkčnost rodiny se přímo podílí na zvyšování rizik pro výskyt sociálních deviací u dětí a mládeže. Jestliže jsou rodiče přístupni argumentům školy, mají zájem věc řešit a se školou spolupracují, může se podařit případ vyřešit i bez zásahu dalších odborníků. Proto je jedním z hlavních úkolů resortu školství spolupráce s rodiči, jejich vzdělávání v oblasti prevence a zapojení do života školy a školních preventivních programů.

5.2 Orgán sociálně - právní ochrany dětí (OSPOD)

Základním právním předpisem upravujícím sociálně-právní ochranu dětí (dále jen SPOD) je zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. Podle tohoto zákona rozumíme SPOD zejména ochranu práv dětí a ochranu jejich oprávněných zájmů, včetně ochrany jmění dítěte. Velmi důležitou součástí SPOD je působení orgánů sociálně-právní ochrany směřující k obnovení narušených funkcí rodiny. Do oblasti SPOD zasahuje řada dalších právních norem, např. zákon o rodině, zákon o soudnictví ve věcech mládeže, občanský soudní řád, občanský zákoník. Významnou mezinárodní smlouvou, ze které se při tvorbě zákona o SPOD vycházelo a zákon jí respektuje, je Úmluva o právech dítěte. Předním hlediskem sociálně-právní ochrany je zájem a blaho dítěte. Činnost SPOD je vykonávána orgány státní správy, tj. krajskými úřady, obecními úřady, obecními úřady obcí s rozšířenou působností, Ministerstvem práce a sociálních věcí a Úřadem pro mezinárodněprávní ochranu dětí v Brně. Zákon mimo jiné ukládá školám a školským zařízením povinnost oznámit příslušnému orgánu SPOD skutečnosti, které nasvědčují tomu, že se jedná o dítě, jemuž má být poskytnuta sociálně-právní ochrana, a to bez zbytečného odkladu po tom, kdy se o takové skutečnosti dozví. Jelikož má OSPOD uloženou povinnost zachovávat mlčenlivost, rodiče se nedozví, kdo podal na úřad podnět k prošetření. Dále dle zákona jsou školy a školská zařízení povinny na výzvu orgánů sociálně-právní ochrany sdělit potřebné údaje. Pedagogičtí a sociální pracovníci by měli řešit veškeré problémy ve vzájemné

spolupráci tak, aby jejich jednání bylo skutečně ku prospěchu dítěte. Sociální pracovník má zákonem dānu velmi dūležitou pravomoc, a tou je právo navštívít dítě v prostředí, v němž žije, a rodiče jsou povinni mu tuto návštěvu v domácnosti umožnit. Dále jsou povinni se sociálními pracovníky spolupracovat, např. předložit listiny a další doklady a poskytnout nezbytné informace, je-li jich třeba pro výkon sociálně-právní ochrany nebo se na vyzvu příslušného orgānu SPOD dostavit k osobnímu jednání. Sociální pracovníci tedy mohou učinit to, co učitelé mohou sice dělat také, ale jen s laskavým svolením rodičů. V případě, že pravidelná a intenzivní práce s rodinou nevede k nápravě stávající situace, může sociální pracovník rozhodnout o výchovných opatřeních dle zákona o rodině. Jsou-li tato opatření nedostatečná a výchova dítěte je i nadále shledána ohroženou nebo narušenou, je možné přistoupit k nařízení ústavní výchovy. V současné době v narůstajícím výskytu sociálních deviací a v značně uvolněné výchově morálky dětí a mlādeže, je spolupráce školy s orgānem sociálně-právní ochrany nezbytnā.

5.3 Policie České republiky

Spolupráci Policie ČR a resortu školství, mlādeže a tělovýchovy v rámci prevence sociálně patologických jevů škola upravuje v návaznosti na zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí a Závazný pokyn PP č. 8/2002 systém práce a postupy policistů v oblasti preventivně výchovného působení na děti a mlādež a v oblasti odhalování a dokumentování kriminality dětí a trestné činnosti páchané na mlādeži. Vedení školy spolupracuje s obvodním oddělením Policie ČR a specialistou Krajského ředitelství Policie ČR podle místa příslušnosti subjektu. Ve škole by měla být dostupná telefonní čísla, kam se v případě nutnosti obrátit a jak postupovat v případě zjištění závažných sociálně patologických jevů. Problémy spojené s drogami, násilím, šikanou a dalšími deviatními jevy je třeba řešit ve vzájemné spolupráci s rodiči v souladu s právními předpisy. Školy a školská zařízení by v rámci preventivních programů a projektů měly být v kontaktu s Preventivními informačními skupinami Policie ČR (PIS), které jsou zřizovány při územních odborech krajských a městských ředitelství Policie ČR. Činnost těchto skupin je informační a poradenská. Při plánování, tvorbě a realizaci preventivní strategie vycházejí tyto skupiny z bezpečnostní situace příslušné oblasti, ze znalosti trestné činnosti motivované mimo jiné obchodem s drogami, delikty spojenými s alkoholovou i nealkoholovou toxikománií, hracími

automaty, apod. Školy při znalosti situace v regionu a místě mohou pak optimálně přizpůsobit nebo aktualizovat své školní preventivní programy a využít lektorských služeb policistů v oblasti prevence sociálně patologických jevů.

Prevence a oznamování podezření na trestnou činnost dětí a mládeže a trestnou činnost páchanou na dětech a mládeži je důležitým okruhem spolupráce školy s policií. Oznamovací povinnost je dána ustanoveními § 367 nepřekažení trestného činu a § 368 neoznámení trestného činu trestního zákoníku č. 40/2009 Sb., ve znění pozdějších předpisů, kdy je trestně postižen ten, kdo spáchání nebo dokončení uvedených trestných činů nepřekazí nebo jejich spáchání neoznámí bez odkladu. Všichni zaměstnanci škol a školských zařízení kromě výše uvedené zákonné povinnosti také oznamovací povinnost dle pracovního řádu pro zaměstnance škol a školských zařízení: *“Všichni zaměstnanci ohlašují řediteli školy své poznatky, které svědčí o tom, že žák užívá omamné látky, dopouští se gamblerství, šikany, trestné činnosti nebo je ohrožen jinými sociálně patologickými jevy, dále je-li vystaven šikaně či týrání, případně jinému nežádoucímu zacházení ve škole i mimo školu”*.

K předcházení možným trestným činům mládeže a na mládeži páchaných by měl vést i řádný výkon dohledu nad nezletilými podle § 422 občanského zákoníku. Dohledu se týká zejména čl. 14 pracovního řádu a další školské předpisy. Vzhledem k obecným ustanovením trestně právních předpisů a povinné pomoci policejním orgánům ředitel školy nebo školského zařízení musí spolupracovat s policií a umožnit jí vstup do školy, vysvětlení, výsledch, předvolání, předvedení nebo zajištění žáka.¹

Prevence vyžaduje těsné spolupůsobení všech sil společnosti. Pracovníci školního poradenství spolupracují s řadou dalších preventivních složek, na které se v případě pomoci mohou obrátit. Jedná se o středisko výchovné péče pro děti a mládež, pediatr, psycholog, dětský nebo dorostový psychiatr, linka důvěry, nízkoprahové zařízení, poradna pro rodinu, manželství a mezilidské vztahy, domov dětí a mládeže, sportovní, zájmové a kulturní organizace, nadace, centra volného času dětí a mládeže, neziskové organizace poskytující poradenství a pomoc při řešení krizových případů případů na školách a nebo pořádající preventivní programy pro základní školy, apod.

¹ Informace MŠMT č. j. 25884/2003-24.o spolupráci předškolních zařízení, škol a školských zařízení s Policií ČR při prevenci a při vyšetřování kriminality dětí a mládeže a kriminality na dětech a mládeži páchané.

6. ŠETŘENÍ TÝKAJÍCÍ SE ČINNOSTI PORADENSKÝCH TÝMŮ NA ZŠ

V pedagogické oblasti existují dvě základní orientace výzkumu, a to kvantitativní (např. metoda dotazníku) a kvalitativní (např. metoda rozhovoru). Kvantitativní výzkum pracuje s číselnými údaji a zjišťuje jejich množství, rozsah. Číselné údaje se poté zpracovávají pomocí metod matematické statistiky (aritmetický průměr). Kvalitativní výzkum interpretuje své poznatky ve slovní podobě. Jedná se o výstižný, podrobný popis pedagogické situace, jevu.

Pro své empirické šetření týkající se činnosti pracovníků poradenských služeb na základní škole jsem si zvolila formu rozhovoru. **Rozhovor** je metoda získávání dat a ovlivňování druhých osob slovním kontaktem (verbální komunikací). Rozhovor je pravděpodobně nejdůležitější, nejnáročnější, nejstarší a nejčastěji používanou metodou pro získávání informací, která umožňuje hlubší zkoumání motivů odpovědí na otázky. Na rozdíl od některých jiných metod je však značně časově náročná, zejména individuální forma rozhovoru. Z hlediska struktury rozeznáváme rozhovor *standardizovaný (strukturovaný)*, přesně postupující dle předem stanovené osnovy. Je svým charakterem poměrně blízký dotazníku. Částečně *standardizovaný (polostrukturovaný)*, je přesně stanoven cíl oblasti, ale postup, kterým ho dosáhneme, je ponechán na nás. *Volný (nestrukturovaný)* rozhovor směřující ke konkrétnímu cíli, ovšem bez určení prostředků či cest k jeho dosažení.

Cílem mého šetření bylo získat představu o funkci a činnosti pracovníků poradenských služeb na základní škole. Dále zjistit nejčastěji se vyskytující sociální deviací na základních školách, jak se daří poradenským pracovníkům spolupracovat s ostatními pedagogickými pracovníky při realizaci školní preventivní strategie. Vzhledem k typu školy zjistit souvislost s vykonáváním funkcí výchovného poradce, metodika prevence, školního psychologa a školního speciálního pedagoga a z hlediska efektivnosti systému školní prevence posoudit jaké formy práce v praxi jmenovaní pracovníci používají.

6.1 Šetření provedené mezi pracovníky poradenství formou rozhovoru

V minulosti byl jedním z bodů mé pracovní náplně preventivně - informační služba, která spočívala především v přednáškové a ukázkové činnosti oslovující naši nejmladší generaci, děti v mateřských a základních školách prvního stupně. Proto jsem se s výzkumem obrátila na pracovníky těchto škol, s kterými jsem v rámci své preventivní činnosti byla v kontaktu. Pro svoje šetření jsem zvolila individuální formu rozhovoru nestrukturovaného. Základní soubor mého šetření tvořily dva týmy poradenských pracovníků. Rozhovory probíhaly na pracovišti respondentů. V úvodu našeho sezení jsem dotazované pracovníky poradenství seznámila s cílem mého šetření. Poté jsem je již nechala volně hovořit s tím, že v případě potřeby jsem tázanému položila otázku. Po celou dobu vedení rozhovoru jsem pořizovala písemné poznámky. Výsledek šetření jednotlivých týmů jsem poté porovnala, zhodnotila a písemně zpracovala.

Následuje shrnutí uvedených údajů, které byly sděleny pracovníky poradenských týmů dvou základních škol. Jednalo se o základní školu 19 tříd s počtem žáků 445 a jejího odloučeného pracoviště s počtem žáků 318 ve 16 třídách. Od 1.9.2007 na školách probíhá výuka v 1. a 6. ročníku podle vlastního školského vzdělávacího programu (ŠVP). Na obou školách pracují žakovské pěvecké sbory, keramické a hudební kroužky, dále žáci mají možnost využít nabídky rozšířené výuky jazyků, informatiky a tělesné výchovy.

Na uvedených školách pracuje tým poradců složený z výchovného poradce a poradkyně, ze školních metodiček prevence a školního psychologa, který jako jediný z jmenovaných vykonává svou činnost na obou školách. Jeden z poradenských týmů je ještě doplněn o dvě učitelky 1.stupně mající VŠ vzdělání v oboru Speciální pedagogiky. Jelikož obě základní školy tvoří jeden právní subjekt a úzce vzájemně spolupracují, jejich metodika vedení školního poradenství se závažně neliší.

Týmy poradenských pracovníků se scházejí přibližně jednou za měsíc, na jedné škole co tři čtyři týdny v pátek ráno, na druhé počátkem měsíce ve středu dopoledne. Individuálně řeší specifickou prevenci pro žáky ve výuce, kdy se jedná o aktivity mimo učební plán reagující na zvláštní situaci v třídním kolektivu nebo mezi třídními kolektivy, která byla zjištěna na základě šetření či poznatků poměrů ve škole. Jedná se

o programy cíleně zaměřené na řešení výskytu konkrétních sociálních deviací, např. šikany, záškoláctví. Každý z těchto odborníků se k věci vyjádří ze svého oboru a poté se najde vhodný způsob řešení. Dále tým společně sestavuje různé druhy dotazníků, rozebírá jednotlivé třídy s cílem pomoci třídním učitelům. Pracovníci vypracovávají společně roční preventivní plány a školní program pedagogicko-psychologického poradenství. Poradenské pracoviště slouží rodičům, žákům, pedagogům, jeho cílem je pomáhat při zvládnání a řešení výchovných, vztahových a výukových potíží.

Informace o činnosti a konzultační hodiny týmu školního poradenství jsou vyvěšeny na internetových stránkách škol.

Výchovná poradkyně (poradce) má na školách ze zákona sníženou míru přímé vyučovací činnosti o 3 hodiny měsíčně (do počtu 500 žáků). Jelikož výchovná poradkyně má nejvyšší platovou třídu (13), vystupuje jako vedoucí poradenského týmu. Kromě výše uvedeného se výchovná poradkyně ve své funkci věnuje hlavně volbě a výběru povolání a to za úzké spolupráce s třídními učiteli. Dále se zabývá přípravou podmínek pro integraci žáků se zdravotním postižením a žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, příprava návrhů na další péči o tyto žáky. Vypracovává IVP (individuální vzdělávací plán), kdy společně s učitelkou 1. stupně, která má specializaci v oboru Speciální pedagogiky, se věnuje i výuce individuální nápravy s procesem integrace žáků se speciálními vzdělávacími potřebami. Vede evidence žáků se specifickými vývojovými poruchami, při řešení výchovných spolupracuje s třídními učiteli. Ve spolupráci s metodikem prevence zajišťuje besedy s tematikou drog, právního vědomí, trestné činnosti dětí, atd. Pro jednání s rodiči svolává výchovné komise, eviduje agendu spojenou s přijímacím řízením žáků na víceletá gymnázia. Zajišťuje vyšetření nebo následné kontroly v pedagogicko-psychologické poradně, spolupracuje s dalšími mimoškolními odbory, s OSPOD, s policií, s úřadem práce, apod.. Oba výchovní poradci mají úplné speciální pedagogické vzdělání výchovného poradce v plném rozsahu vysokoškolského studia. Z hlediska materiálového a technického vybavení je ze strany výchovných poradců spokojenost. Ke své činnosti pro výuku individuální nápravy mají upravenou třídu. Do budoucnosti chtějí za pomoci vedení školy zařídit speciální místnost – hernu pro děti. Ze strany vedení školy problémy nepocítují, ředitel se snaží vycházet jejím požadavkům vstříc, nedostatky se snaží řešit okamžitě.

Školní metodička prevence je především učitelkou základní školy. Funkce jí byla přidělena ředitelem školy, pro její výkon nemá snížený pracovní úvazek ani písemně vypracovanou pracovní náplň své činnosti. Jako členka poradenského týmu se 1 x do měsíce zúčastňuje sezení. Kromě činností uvedených výše koordinuje přípravu Školní preventivní strategie a jejího zavádění ve škole, podílí se na její realizaci a vyhodnocování, navrhuje vhodné metodické a odborné materiály pro realizaci ŠPS. Na základě nabídky různých organizací, např. Renarcon, objednává pro školu aktivity s tematikou prevence, pro školu pořádá přednášky, školení a vzdělávací kurzy. Vzhledem k špatné finanční situaci školy většinu aktivit organizuje sama nebo ve spolupráci s poradenským týmem a s pedagogy školy. Aktivity pořádané ve škole a ve školních družinách v oblasti prevence sociálně patologických jevů pro žáky jsou různé např. nepovinné předměty, zájmové a sportovní kroužky, cizí jazyk, sborový zpěv, keramika, plavecký a lyžařský zájezd, schránka důvěry, pro rodiče to jsou přednášky a besedy na téma prevence sociálně aktivita pro žáky. Na podporu spolupráce školy s rodiči se pořádá Den otevřených dveří, školní akademie, Vánoční jarmark, Pohádkový zápis do I.tříd, školní výlet a další akce jako je práce na školním časopise, vánoční besídka, Den „Země“, Den dětí, sběr papírů a PET láhví, besedy s policií, návštěvy kin, divadel, koncertů, výstav, úřadu práce, apod. Ve spolupráci s dalšími pracovníky školy sleduje rizika vzniku a projevy sociálních deviací. Navrhuje opatření k včasnému odhalování těchto rizik a k řešení vzniklých problémů, informuje pracovníky školy o způsobech řešení krizových situací v případech výskytu sociálně patologických jevů ve škole. Předcházení či řešení vyskytujících se sociálních deviací mezi žáky ve třídě řeší formou individuálního rozhovoru s jednotlivými žáky nebo dotazníkovým výzkumem. Školní metodička prevence se dvakrát ročně zúčastňuje porad pořádaných v PPP okresním metodikem preventivních aktivit. V současné době studuje jedna metodička specializační studium Školní metodik prevence na Ostravské univerzitě. Za nejdůležitější pomoc na školách v oblasti prevence a řešení sociálních deviací považují školní metodičky nadále spolupráci s třídními učiteli.

Podněty ke zlepšení práce školního metodika prevence vidí metodičky hlavně v umožnění většího časového prostoru pro jejich činnost, to znamená vytvoření zákonné normy pro pracovní úvazek funkce školního metodika prevence (cca 3 – 10 hodin). Aspoň 1 x do roka by chtěly uspořádat školení učitelům a ostatním pracovníkům školy z oblasti primární prevence a 2x do roka přednášku pro žáky formou hrou, povídáním. Dalším velkým problémem je prostorové vybavení, kdy na škole chybí místnost pro

řešení problémů, tj. pro individuální práci s dětmi (dosud mají společný kabinet s dalšími učiteli) a také je potřebná učebna na hraní her. Špatné zkušenosti mají školní metodičky s výběrem organizací, které nabízejí základním školám různé preventivní aktivity, přednášky, besedy. Nabízené programy jsou drahé a v mnoha případech neodborné a nevhodné do školního prostředí. Aby se předešlo negativním reakcím, metodičky jsou názoru, že tyto organizace by měly být vybírané a placené státem. Pro častější kontakt třídního učitele se třídou by opětovně zavedly třídní hodiny. V současnosti tuto problematiku zastupuje předmět Výchova ke zdraví, který se vyučuje až od 6. třídy. V rámci problematiky prevence sociálních deviací považují školní metodičky stále za nejdůležitější spolupráci s třídními učiteli.

Jak jsem již uvedla, pro obě poradenská pracoviště pracuje na plný úvazek jeden **školník psycholog**. V rámci poradenství plní úkoly dané školou, PPP, SPC, SVP, spolupracuje s OSPOD, s lékaři, s psychiatry, s pracovníky v krizových centrech, se sociálními pracovníky, s policií, apod. Školní psycholog je kmenovým zaměstnancem školy, je podřízen řediteli školy, který ho metodicky řídí (náplň práce). Jeho práce zahrnuje aktivity spojené s pedagogickým sborem, s jednotlivými učiteli, s třídními učiteli, s žákovskými kolektivy, s jednotlivými žáky a s jejich rodiči.

Školní psycholog organizuje koučování třídního kolektivu pro třídy a třídní prožitkové semináře pro žáky. Formou terapie, koučování, poradenství a supervize vede pro žáky a rodiče individuální, párové, rodinné konzultace. Dle jeho zkušeností nejúčinnější formou je individuální práce s žáky, učiteli, s rodiči (pro testy ve škole nejsou finance). V neposlední řadě koučuje (individuálně, týmově, skupinově) ostatní učitele a vedení školy. Participací se podílí na koncepci školy. Školní psycholog uplatňuje ve své práci systematický přístup, hlásí se k tzv. kritickému proudu v rámci psychologických věd. Pracuje pod supervizí, průběžně se vzdělává (má komplexní certifikovaný psychoterapeutický výcvik, několikrát do roka se na okresní a krajské úrovni zúčastňuje pracovních setkání, školení, seminářů). Školní psycholog je nezávislým psychoterapeutem, supervizorem, lektorem. Dále poskytuje služby psychologického poradenství v rámci služeb městského úřadu. Je voleným ředitelem sdružení pomáhajících profesionálů KonRad o.s. Od ledna 2010 metodicky vede některé školní psychology v Moravskoslezském kraji. Školní psycholog je finančně i materiálově podporován Školským úřadem Moravskoslezského kraje, který má

vypracovanou svou koncepci Strategii prevence u dětí a mládeže v Moravskoslezském kraji a finančně podporuje pracovní místa školních psychologů a speciálních pedagogů.

Za nedostatky ve své práci považuje, že vedení školy by mělo přesněji vymezit své požadavky vůči jeho činnosti, v technickém vybavení chybí relaxační místnost pro individuální práci se žáky, rodiči i učiteli, více by chtěl pracovat se žáky přímo ve třídě.

Pracovníci poradenských pracovišť uvedli jako nejčastěji se vyskytující sociální deviace na školách vztahy mezi žáky, šikanu, zvýšenou agresivitu, záškoláctví (pozdní příchody), vandalismus a v současné době se rozšiřující kyberšikanu. Negativní jevy řešili ve škole převážně třídní učitelé, ale některé byly natolik závažné, že potřebovali poradit a dále spolupracovat s výchovnou poradkyní, školním metodikem prevence a školním psychologem. S výsledky šetření byli seznámeni rodiče a žákům byla udělena výchovná opatření. Pořádané aktivity škol v rámci prevence hodnotili průměrně, na kvalitnější a zajímavější preventivní programy je nedostatek financí. S rodiči žáků komunikují prostřednictvím školních akcí určených pro rodiče s dětmi a účasti na třídních schůzkách. Školní poradci při své práci využívají nejčastěji začlenění programu do výuky, individuální rozhovory s žáky, prožitkové programy. Co se týče pracovních podmínek ve škole a materiálového vybavení nejlépe poradci ohodnotili přístup k počítači a internetu, ale již nedostačující podmínky pro vybavenost a prostornost místnosti k individuálním konzultacím, rozhovorům s žáky a s rodiči. Spokojenost také vyjádřili v podpoře vedení školy, k dalšímu vzdělávání a ochotě ostatních učitelů spolupracovat v rámci pedagogicko-psychologického poradenství. Za důležitý problém ve své práci považují neochotu či malý zájem rodičů spolupracovat při řešení problému týkajícího se jejich dítěte. Své teoretické i praktické znalosti školní poradci posuzují jako dobré. Za největší problém všichni poradci shodně uvedli nedostatek finančních prostředků v oblasti pedagogicko-psychologického poradenství. Velmi dobrá je jejich spolupráce se všemi třídními učiteli.

Výchovní poradci díky svému postavení a normotvornému uzákonění, neměli větší výhrady ke své funkci. Školní metodičky považují za svůj problém nedostatek času pro všechny úkony spojené s jejich činností, kdy za prostředek ke zlepšení jejich efektivity práce pokládají snížení míry vyučovací povinnosti. Školní psycholog je znepokojen metodikou koncepce vedení Krajského školského úřadu Moravskoslezského kraje a metodikou MŠMT, kdy se názor kraje se resortem školství rozchází.

6.2 Návrhy a doporučení k zefektivnění podmínek činnosti pracovníků poradenských služeb na ZŠ

Podstatným krokem ke zlepšení podmínek pro práci poradenského pracoviště vidím ve vytvoření kvalitnějšího materiálového zabezpečení a navýšení finančního rozpočtu školy do oblasti pedagogicko-psychologického poradenství. Pracovníci poradenských služeb nemají dostatečně vybavené prostory pro svou činnost, chybí jim herny, základní pomůcky.

Na rozdíl od výchovného poradce, který má na školách ze zákona sníženou míru přímé vyučovací činnosti, nejzávažnějším problémem činnosti školního metodika prevence je nedostatek času pro výkon jeho funkce. Školní metodik prevence je především učitel a musí vykonávat všechny své pracovní povinnosti jako ostatní kolegové. Jestliže se po metodikovi prevence požaduje, aby byl jak kvalitním pedagogem, tak zároveň i odborníkem v prevenci sociálně deviantních jevů, musí se mu umožnit větší časový prostor pro jeho činnost. To znamená, že by měla být vytvořena zákonná norma pro pracovní úvazek funkce školního metodika prevence.

Pro usnadnění práce školního psychologa by bylo navrženo koncepte psychologického poradenství Školským úřadem Moravskoslezského kraje (ŠÚ MK), jelikož uvedené činnosti ve vyhlášce č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách, nejsou všechny v praxi proveditelné. Metodika vedení školních psychologů a speciálních pedagogů ŠÚ MK je specifická, dává více volnosti specialistům, mapuje jejich činnost v terénu. Na rozdíl od metodiky Institutu pedagogicko-psychologického poradenství (IPPP), který je příspěvkovou organizací MŠMT a tvoří legislativu, je přesně stanovena centrální koncepte (vyhláška č.72/2005Sb.). Každé školní zařízení je jiné, specialisté pracují odlišně, proto ke zvýšení kompetencí školních psychologů a speciálních pedagogů v Moravskoslezském kraji by napomohlo vytvoření koncepte pedagogicko-psychologického poradenství Krajským školským úřadem, která by byla v souladu s již zmíněnou vyhláškou.

Podchycení a minimalizování sociálně deviantních jevů na škole je podmíněno vytvořením kvalitního programu školní strategie pedagogicko-psychologického poradenství, zmapování života školy, vytvoření poradenskému pracovišti vhodných podmínek pro práci s žáky, nalezení optimálního řešení pro spolupráci s vedením školy, s pedagogickým sborem, s rodiči žáků. Myslím si, že je to jedno z opatření směřující ke zkvalitnění a zefektivnění systému pedagogicko-psychologického poradenství.

6.3 Případy řešené v rámci prevence sociálních deviací pracovníky poradenství ZŠ

Na podnět rodičů a třídního učitele bylo provedeno poradenským pracovištěm šetření na podezření vyskytující se sociální deviace – šikany, kdy oběti by měl být jeden chlapec. Jedná se o 6. třídu druhého stupně, ve které studuje 18 žáků, z toho 11 děvčat a 7 chlapců.

Chlapec, dáme mu jméno Igor, má 13 let, roční odklad školní docházky, je veden v pedagogicko-psychologické poradně, byla mu diagnostikována výchovná porucha učení dyslexie a lehčí forma dysortografie, dále má výrazné grafomotorické obtíže a snížené pracovní tempo, čímž ve vyučování narušuje činnost třídy. Ve škole je zařazen do speciálně pedagogické péče s IVP.

První šetření bylo provedeno dotazníkovou metodou, kdy celá třída odpovídala na otázky:

1. Jsi rád v této třídě ? Oznámkuj známkou od 1 do 5.

Odpověď: 1- 5x, 2 – 6x, 3 – 4x, 4 – 3x ,5-0.

2. Byl/a jsi svědkem toho, že je ubližováno tvému spolužákovi ?

Odpověď: 18x ano.

3. Ubližoval někdo Tobě ?

Odpověď: ano - 4x chlapci, 10x dívky."
ne – 4x.

4. Jakým způsobem Ti bylo ubližováno ?

Odpověď: ignorování 2x, posměch 8x, pomluvy 12x, ponižování 8x,
nadávky 10x, bití 3x, fackování 3x, kopání 1x, rány pěstí 2x.

5. Jak často bylo ubližováno Igorovi ?

Odpověď: každý den 4x, každý týden 6x, jednou do měsíce 8x.

6. Kde se to dělo ?

Odpověď: ve třídě 14x, na chodbě 5x, v šatně 5x, v tělesné výchově 2x.

Dále byl proveden rozhovor s jednotlivými žáky třídy, kdy nejčastější výpovědi ve věci Igorovy šikany zněly:

- schovávají mu věci (žakovskou knížku, sešit, pomůcky) do cizích aktovek, odpadkových košů – když je hledá – smích ve třídě,
- posmívají se mu, že je ve vyučování pomalý,
- dělají mu naschvály, např. při jídle mu svačinu rozmázli po obličeji,
- všichni mají z něho srandu,
- má se ve třídě nejhůř,
- stříkají po něm vodu,
- pošťuchují ho,
- dělají, že jsou jeho kamarádi, ale poškozují mu věci, vylijí mu pití a dají mu do láhve vodu,
- házejí s jeho pouzdrém a on běhá a snaží se ho chytnout,
- propíchl mu láhev s pití kružítkem, politá aktovka a věci v ní,
- dali mu mýdlo do pití,
- chtěli mu vyrobit nový účes, houbou mu namáčeli hlavu, aby vypadal jako pankáč,
- otiskli mu znak z pouzdra na čelo (svědek učitelka),
- uvedli jméno spolužáka, který Igorovi ubližoval.

Agresorem byl všemi označen a jmenován jeden spolužák. Všichni kluci s ním ale chtějí kamarádit a být zadobře. K němu se přidávají další, ostatní různě reagují, stojí stranou.

S výsledky šetření bylo seznámo vedení školy, třídní učitel a rodiče. Agresorovi byla udělena výchovná opatření. Dále bylo provedeno sezení se třídou, byly stanoveny pravidelné třídní hodiny a třídnické práce. Třídní učitelka vtáhla celou třídu do fyzické práce ve skleníku, kde zaměstnávala chlapce a dostatečně je chválila. Školní psycholog 3 - 4x spolupracoval se třídou ve vyučování, s agresorem i obětí provedl individuální sezení. Do problematiky se třídou se také zapojil okresní metodik prevence. Učitelé při práci s Igorem byli trpěliví a podporující ho, za dílčí úspěchy a snahy byl vždy pochválen a oceněn.

V dalším případě bylo řešeno podezření z výskytu rizikového chování, opětovně šikany. Jednalo se o 4. třídu na prvním stupni základní školy s celkovým počtem 24 žáků, z toho 9 dívek a 15 chlapců.

Prvním šetřením byl sociometrický dotazník, kdy 19 přítomným žákům byly položeny dvě otázky:

- 1. Napiš, s kým by jsi chtěl sedět v lavici ?**
- 2. Se kterými spolužáky by jsi chtěl bydlet na škole v přírodě ?**

Výsledky:

- nikdo nezůstal osamocen (nikdo nestojí mimo třídu),
- vazby ke všem spolužákům,
- každý má kamaráda,
- vztahy mezi žáky jsou na dobré úrovni.

Poté bylo provedeno šetření k určení pozice ve třídě. Přítomní žáci měli nakreslit strom, kde do jednotlivých částí stromů měli napsat jména spolužáků. Větve koruny stromu hovoří o nejlepším postavení ve třídě, kdy jedinec má moc, autoritu, ostatní žáci ho uznávají. Kmen stromu se jeví neutrální, v této části uvedení žáci nikomu nevadí, mají kolem sebe okruh kamarádů, jsou docela oblíbení. Spodní část stromu, kořeny působí protipólně k větvím. Žáci uvedení v této části jsou nejméně oblíbení, ostatními nejsou akceptováni.

Výsledky šetření:

agresor	v části koruny 6x	v části kořenů 6x
šikanovaný	v části koruny 7x	v části kořenů 7x

Poslední šetřením byl proveden rozhovor, kdy na připravené otázky odpovídalo už 24 přítomných žáků (celá třída) :

1. Kdo je napadán a neumí se bránit ?

Nejčastější odpovědi: 14x šikanovaný.

2. Kdo uráží jiné děti ?

Nejčastější odpovědi: 10x agresor.

3. Kdo má strach z nějakého spolužáka ?

Nejčastější odpovědi: 10x agresor.

4. Kdo je nejméně oblíbený/á ?

Nejčastější odpovědi: 5x šikanovaný, 1x agresor.

5. Kdo ubližuje slabším ?

Nejčastější odpovědi: 7x agresor, 2x šikanovaný.

6. Kdo se rozdělí o věci, které má rád ?

Nejčastější odpovědi: 3x agresor.

7. Kdo se stává terčem různých vtipů a legrací ?

Nejčastější odpovědi: 6x šikanovaný.

8. Kdo zastrašuje a ponižuje spolužáky ?

Nejčastější odpovědi: 3x agresor, 1x šikanovaný.

9. Kdo je nejvíc uznáván ?

Nejčastější odpovědi: 6x agresor.

Výsledky šetření:

Z šetření vyplývá, že ve třídě je vzájemná agrese mezi dvěma žáky, kteří se navzájem vyprovokávají, z toho se odvíjí bitka, různé nadávky, přezdívky, urážky. Třída je ráda, když jeden z nich není ve škole. Na otázku, s kým by nechtěli jet na měsíc na pustý ostrov, zazněla obě jména.

Provedeným šetřením se nezjistily původní předpoklady, že se ve třídě objevila šikana. Z výsledků je patrné zvýšené agresivní chování u dvou jedinců, kteří ale mají podporu u většiny třídy.

S výsledky šetření bylo seznámo vedení školy a třídní učitel. Rodiče obou žáků byli pozváni do školy na pohovor, z kterého školní poradci usoudili, že u jednoho žáka příčina zvyšující se agresivity bude v první řadě v rodinném zázemí, resp. u otčíma rodiny. Poradenským týmem byl navržen zvýšený dohled nad třídou během přestávek, na třídní schůzce byli se situací ve třídě seznámeni ostatní rodiče. Třídní učitelka provedla nový zasedací pořádek,

ZÁVĚR

Ve své práci jsem se zaměřila na charakteristiku činnosti poradenského pracoviště na základní škole. Na začátku práce jsem si formulovala pět cílů, kterých se mi podařilo dosáhnout. Charakterizovala jsem profese jednotlivých pracovníků poradenských služeb, provedla rozbor jejich pracovní náplně a podala co nejkomplexnější přehled o jejich působení ve školství. Na závěr jsem se pokusila srovnat jejich reálné činnosti se stanovenou normativní úpravou a na základě získaných informací vypracovat doporučení jejich kompetencí ke zvýšení efektivnosti systému školní prevence.

Nárůst různých sociálně deviatních jevů včetně zneužívání návykových látek v populaci mládeže a dětí školního věku se stává celospolečenským problémem. Děti, které navštěvují základní školu patří k nejohroženější skupině. Proto je důležité zahájit primární prevenci právě v době základní školní docházky, poskytnout žákům co nejvíce informací, naslouchat jejich problémům a otevřeně s nimi hovořit i na neformální úrovni. Problematika sociálních deviací v školním prostředí zahrnuje celou řadu problémů, které přesahují rámec možností jedné vědy a její odborníků. Možnosti řešení tohoto problému jsou tedy v interdisciplinárním přístupu. V podmínkách školy to znamená, že škola má počítat při řešení sociálních deviací i s jinými odborníky, kteří by měli být jejími kmenovými pracovníky. Ale v současné situaci, v které se naše školy nacházejí, není možné zabezpečit, aby každá škola disponovala výchovným poradcem, školním metodikem prevence, školním psychologem nebo speciálním pedagogem, a do budoucna i sociálním pedagogem.

Na základních školách jsou zřízena školní poradenská pracoviště, která zajišťují poradenské služby na úrovni školy. Pracuje zde školní psycholog nebo školní speciální pedagog, který řeší aktuální problémy v součinnosti s výchovným poradcem a metodikem prevence. Mezi nejčastější činnosti poradenského pracoviště patří zejména konzultační činnost, preventivní programy, diagnostika a intervence, vztahové problémy ve třídě a šikana, individuální práce se žákem nebo skupinou žáků, kariérové poradenství, reedukace, poradenská činnost, depistáže, péče o integrované žáky, poradenská a metodická činnost pro ostatní učitele, zjišťování a prevence školní

neúspěšnosti, ale i podpůrné programy pro skupiny žáků se sociálním znevýhodněním, vytváření podmínek pro nadané žáky.

Ředitel školy by se měl snažit vytvořit pro činnost pracovníků poradenských služeb co nejlepší podmínky a zajistit jim podporu v jejich práci i v dalším vzdělávání.

Výchovný poradce je pedagog, odborně připravený pro výchovné poradenství, který pomáhá při profesní orientaci a řešení výchovných otázek, věnuje zvláštní pozornost poruchám dětí a mládeže z hlediska pedagogické, psychologické a sociální normy, jejich zjišťování, prevenci a nápravě. Výchovný poradce se věnuje primárně problematice kariérového poradenství a procesu integrace žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, včetně integrace nadaných žáků na školách. Realizovaná výzkumná šetření potvrdila, že výchovní poradci se v 90 % věnují kariérovému poradenství ve spolupráci s třídními učiteli. Výchovný poradce vykonává činnosti poradenské, informační a metodické. O těchto činnostech vede písemnou dokumentaci. Je odpovědný řediteli školy. Ze zákona má sníženou míru přímé vyučovací činnosti, která je stanovena dle celkového počtu žáků na základní škole.

Školní metodik prevence je odborně připraveným pedagogem pro výchovné poradenství v oblasti prevence. Sleduje chování dětí a mládeže z hlediska pedagogické, psychologické a sociální normy, zjišťuje negativní jevy a poruchy ve školních kolektivech a zabývá se jejich nápravou. Osoba školního metodika prevence je jednoznačně nepostradatelným článkem v prevenci sociálních deviací v resortu školství. Pro zkvalitnění práce školního metodika prevence nadále chybí snížená vyučovací povinnost, kdy většinu příprav pro svou práci tak musí dělat ve svém osobním volném čase. Snížená vyučovací povinnost je ale nahrazena možností příplatku za specializační činnost, kterou má v kompetenci poskytnout ředitel školy po splnění určitých podmínek, tj. za vzdělávání minimálně 250 akreditovaných hodin v oblasti prevence.

Školní psycholog a školní speciální pedagog pracují v souladu s vyhláškou č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních. Řeší zejména problémy osobnostního a sociálního vývoje žáků, nabízí pomoc při hledání aktuálních učebních strategií a při řešení nespěchu, pomoc s adaptací na nové sociální prostředí. Součástí práce školního psychologa a školního speciálního pedagoga je rovněž příprava podmínek a rozšiřování možnosti

integrace žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných, budování příznivého sociálního klimatu pro integraci žáků z odlišného kulturního nebo sociálně znevýhodňujícího prostředí, průběžná a dlouhodobá péče o žáky s neprospěchem a vytváření předpokladů pro jeho snižování, metodická podpora učitelů při aplikaci psychologických a speciálně pedagogických aspektů vzdělávání.

Podstatným problémem v prevenci sociálních deviací je také nedostatečná spolupráce rodičů žáků se školou. Vztah mezi rodinou a školou často není vyvážený a komunikace je povrchní nebo žádná. Rodiče přistupují ke škole jako k instituci, které je třeba vyhovět, kterou je třeba ignorovat nebo na kterou je třeba si stěžovat. Zde je zapotřebí, aby pracovníci školního poradenství aktivizovaly svůj pedagogický talent a osobnostní kvality. Je prokázáno, že vzájemná komunikace výraznou měrou přispívá ke školní úspěšnosti dětí i k prevenci sociálně patologických jevů. Bez spolupráce na obou stranách nelze řešit výukové a výchovné problémy ani nelze dělat preventivní opatření. Nejúčinnější a nejlevnější prevencí je zdravá výchova dětí v rodině a ve škole.

Zřetelný posun se jeví v pohledu ostatních pedagogických pracovníků na význam primární prevence ve škole. Kladný je vzrůstající trend v chápání preventivní práce jako podpory zdravého životního stylu. Pozitivní změny v účinnějších přístupech učitelů k žákům při uplatňování prevence sociálních deviací, rozvoj pozitivního sociálního chování a tím i posílení odolnosti žáků vůči nežádoucím rizikovým jevům, kooperace škol ve vzdělávání učitelů a vzájemná výměna zkušeností jsou základem úspěšné práce pracovníků poradenských služeb a účinné realizace strategie prevence společensky nežádoucích jevů u dětí a mládeže. Výrazným znakem je zvýšená aktivita škol při získávání finančních dotací na zajištění projektů v oblasti primární prevence.

Rozdělení rolí, vytvoření časového prostoru na poskytované služby, zkvalitnění vzdělávání školních poradenských odborníků, týmová práce a spolupráce se specializovanými poradenskými pracovišti ve školství, tj. pedagogicko-psychologickými poradnami (PPP), speciálně pedagogickými centry (SPC), se středisky výchovné péče (SVP) a dále mimo školství zejména s informačně-poradenskými středisky úřadů práce, vede k vytváření prostoru pro operativní poskytování kvalitnějších školních poradenských služeb.

Školní poradenská pracoviště zřizovaná na základních školách si za dobu své činnosti našla své místo v poradenské i výchovně vzdělávací oblasti. Školy, na nichž působí školní psychologové a školní speciální pedagogové zaznamenaly výrazný posun v péči o žáky se speciálními vzdělávacími potřebami, pozitivní změny v klimatu tříd i škol. Ředitelé škol, pedagogové, žáci i jejich rodiče hodnotí práci školního poradenského týmu jako přínosnou a potřebnou. Významná funkce školních poradenských pracovišť na školách je žádoucí.

RESUMÉ

V první kapitole mé diplomové práce jsem popsala současnou českou školu, její funkce a cíle vzdělávání, problémy vzdělávacího procesu. Dále jsem se v ní zmínila o možnostech sociální pedagogiky a jejího propojení do systému školství.

Druhou kapitolou jsem podrobněji rozebrala charakteristiku poradenských služeb na základní škole, jejich vymezením, modely, standardními činnostmi a podmínkami pro jejich poskytování.

V třetí kapitole jsem se poté věnovala samotným rolím jednotlivých pracovníků poradenské služby, jejich funkcím, vzájemným vazbám, činnostem, vzděláváním a dalším skutečnostem vztahujícím se k problematice poradenství na základní škole v rámci prevence sociálních deviací. Kapitulu jsem uzavřela asociací školských poradců, kde jednotlivé sekce charakterizují své programy, studie, cíle.

Ve čtvrté kapitole jsem vymezila nejčastěji se vyskytující sociální deviace ve školním prostředí a druhy prevencí, poukázala jsem na význam školního programu pedagogicko – psychologického poradenství v oblasti prevence. Na konci kapitoly jsem shrnula systém organizace v resortu školství ČR.

V páté kapitole jsem popsala spolupráci pracovníků poradenství s rodinou žáků, s ostatními školními a mimoškolními subjekty a institucemi.

V šesté praktické části jsem pomocí výzkumné metody - rozhovoru poskytla ucelený vhled do práce poradenského týmu na základní škole. Tento průzkum zmapoval činnost a současné pracovní podmínky školních poradců, jejich formy práce s žáky, teoretickou a praktickou vybavenost k činnosti, návrhy, řešení. Závěr praktické části jsem doložila vybranými kazuistickými případy řešení sociálních deviací poradenského týmu na základní škole.

ANOTACE

Diplomová práce je zaměřena do oblasti školní prevence sociálních deviací. Nezabývá se příčinami deviantního chování či objektem preventivního působení vychovatelů (dítě, žák), ale v této oblasti se orientuje na subjekty, tj. na pracovníky poradenské služby základní školy, na jejich činnost, vzájemnou vazbu a jejich role při plnění prevence a řešení sociálních deviací. Úvodní část práce se věnuje resortu školství, současné škole a prolínání se sociální pedagogiky do této oblasti. Poté přechází k samotnému vymezení poradenských služeb na základní škole a k jednotlivým pracovníkům poradenství, charakterizuje jejich funkce, činnosti a všechny skutečnosti vztahující se k jejich profesi na základní škole v rámci sociálních deviací. Závěr práce je věnován výzkumnému šetření mezi pracovníky školního poradenství na základní škole a vybraným případům, které řešili v rámci prevence sociálních deviací.

Klíčová slova: sociální pedagogika, základní škola, poradenské služby, výchovný poradce, školní metodik prevence, školní psycholog, školní speciální pedagog, sociální pedagog, učitel, prevence, sociální deviace, program pedagogicko- psych. poradenství.

Annotation: This diploma paper is focused on the area of a school prevention of social deviations. It doesn't consider causes of a deviation behavior or entities of preventive activities of pedagogs (child, pupil) but accounts to take bearings into subjects, i. e. workers of consultancy offices placed in basic schools, their activities, relationships and roles during their performance of a prevention and a treatment of social deviations. An introduction of this thesis takes interests into the educational department, the current school and the change-over of a social pedagogy into this area. The following part is about the definition of consulting services available on basic schools and individual consultants and specifies their duties, activities and all facts of their careers relating to basic schools in the area of social deviations. A conclusion of this thesis summarizes a research study done among workers of basic school consultancy offices and follows up cases which were solved by them as a part of a prevention of social deviations.

Keywords: social pedagogy, basic school, consulting services, careers master, school methodist of prevention, school psychologist, special schoolman, social pedagog, teacher, prevention, social deviation, pedagogy&psychology consultation program.

LITERATURA A PRAMENY

Publikace:

1. KRAUS,B. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-383-3.
2. KRAUS,B.; POLÁČKOVÁ,V. et al. *Člověk – prostředí – výchova. K otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 2001. ISBN 80-7315-004-2.
3. KRAUS,B.; HRONCOVÁ,J. a kol. *Sociální patologie*. Hradec Králové: Gaudeamus. Pdf UHK, 2007. ISBN 978-80-7041-896-3.
4. BAKOŠOVÁ,Z. *Sociální pedagogika jako životná pomoc*. Public promotiom,s.r.o, Mgr. Štefan BERDIS, 2008. ISBN 978-80-969944-0-3..
5. PŘADKA,M.; KNOTOVÁ,D.; FALTÝSKOVÁ,J. *Kapitoly ze sociální pedagogiky*. Brno: PdF MU, 2004. ISBN 80-210-3469-6.
6. PROKOP,J. *Kapitoly ze sociální pedagogiky a psychologie*. Brno: Paido, 1998. ISBN 80-85931-58-3.
7. TYŠER,J. *Školní metodik prevence*. Most: Hněvín, 2006. ISBN 80-86654-17-6.
8. POSPÍŠILOVÁ,B.;TYŠER,J. *Výchovné poradenství*. Most: Hněvín, 2003. ISBN 80-86654-04-4.
9. PROKOP,J. *Škola jako sociální útvar*. Praha: PdF UK, 1996. ISBN 80-86039-01-3.
10. PROKOP,J. *Školní socializace*. Liberec: PdF TU, 2001. ISBN 80-7083-536-2.
11. PRŮCHA,J. *Učitel: současné poznatky o profesi*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-621-7.
12. PRŮCHA,J.; WALTEROVÁ,E.; MAREŠ,J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 1995. ISBN 80-7178-029-4.
13. VAŠUTOVÁ,J. *Být učitelem. Co by měl učitel vědět o své profesi*. Praha: PdF UK, 2002. ISBN 80-7290-077-3.
14. KYRIACOU,CH. *Klíčové dovednosti učitele. Cesty k lepšímu vyučování*. Praha: Portál, 1996. ISBN 80-7178-022-7.
15. SBORNÍK Z KONFERENCE. *Připravujeme učitele pro 21.století a vstup do Evropy? Pregraduální a postgraduální příprava učitelů*. Olomouc: PdF UP, 1998. ISBN 80-7067-871-2.
16. KOLÁŘ,M. *Management sociální práce se žáky základní školy. Školní násilí a šikanování*. Ostrava: OU, 2005. ISBN 80-7368-076-9
17. OBST,O. *Základy školského managementu pro učitele*. Olomouc: PdF UP, 1998. ISBN 80-7067-941-7.
18. MŮHLPACHR, P. *Sociální práce*. Brno: Masarykova univerzita, 2004. ISBN 80-210-3323-1.

Právní předpisy, zákony, vyhlášky:

1. *Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů.*
2. *Zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.*
3. *Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.*
4. *Vyhláška MŠMT č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních.*
5. *Vyhláška MŠMT č. 317/2005 Sb., o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků, akreditační komisi a kariérním systému pedagogických pracovníků, ve znění pozdějších předpisů.*
6. *Metodický pokyn MŠMT č. j. 27 317/2004-24 koncepce poradenských služeb poskytovaných ve škole.*
7. *Metodický pokyn MŠMT č. j. 20 006/2007-51 k primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních.*
8. *Metodický pokyn MŠMT č. j. 14 514/2000-51 k prevenci sociálně patologických jevů u dětí a mládeže.*
9. *Metodický pokyn MŠMT č. j. 28 275/2000-22 k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení.*
10. *Metodický pokyn MŠMT č. j. 10 194/2002-14 k jednotnému postupu při uvolňování a omlouvání žáků z vyučování, k prevenci a postihu záškoláctví.*
11. *Strategie prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v působnosti resortu MŠMT na období 2005 – 2008 č.j. 10 844/2005-24.*
12. *Strategie prevence rizikových projevů chování u dětí a mládeže v působnosti resortu školství, mládeže a tělovýchovy na období 2009 - 2012.*
13. *Informace MŠMT č.j. 25 884/2003-24 o spolupráci předškolních zařízení, škol a školských zařízení s Policií ČR při prevenci a při vyšetřování kriminality dětí a mládeže a kriminality na dětech a mládeži páchané.*
14. *Pracovní řád pro zaměstnance škol a školských zařízení. MŠMT č.j.14 266/2001-26.*
15. *Závazný pokyn Policejního prezidenta č. 8/2002.*

Elektronické zdroje:

1. *Dokumenty.* [online]. Dostupné na: <http://www.kraj-moravskoslezsky.cz/sk>.
2. *Asociace výchovných poradců.* [online]. Dostupné na: <http://www.asociacevp.cz/index>.
3. *Česká asociace školních metodiků prevence.* [online]. Dostupné na: <http://www.volny.cz/metodik/>.
4. *Asociace poradenských pracovníků ve školství.* [online]. Dostupné na: <http://www.ippp.cz>.
5. *Asociace školských psychologů.* [online]. Dostupné na: <http://www.school-psychology.cz>.
6. *Pedagogicko-psychologická poradna* [online]. Dostupné na: <http://www.pppnj.adslink.cz/data/prevence>.
7. *Závěrečná zpráva KÚ MS kraje o plnění ŠPS ve školách a školských zařízeních roce 2006/2007.* [online]. Dostupné na: <http://www.pppnj.cz/prevence>.

Příloha č. 1

Dotazníkové otázky:

1. Kdo je přátelský a kamarádský ?
2. Kdo je vtipný ?
3. Kdo se zastává slabších ?
4. Kdo je napadán a neumí se bránit ?
5. Kdo je nejoblíbenější ?
6. Kdo uráží jiné děti ?
7. Kdo dává třídu dohromady ?
8. Kdo je nejpravdomluvnější ?
9. Kdo má strach z nějakého spolužáka ?
10. Kdo je nejméně oblíbený/á ?
11. Kdo ubližuje slabším ?
12. Kdo se stává terčem různých vtipů a legrace ?
13. Kdo se rozdělí o věci, které má rád ?
14. Kdo je spolehlivý a zodpovědný ?
15. Kdo zastrašuje a ponižuje spolužáky ?
16. Kdo je rozesmátý ?
17. Kdo je nejvíc uznáván ?

Příloha č. 2

Dotazníkové otázky:

1. Jsi rád(a) ve třídě ?
2. Máš ve třídě dobrého kamaráda ?
3. Jaké bylo tvoje poslední vysvědčení ?
4. Patříš ve vaší třídě do nějaké party ?
5. Jakou známku jsi dostala na vysvědčení z chování ?
6. Byl(a) jsi svědkem toho, že je ubližováno tvému spolužákovi jinými spolužáky ze školy ?
7. Ubližoval nebo ubližuje někdo ze třídy Tobě ?
8. Jak Ti ubližují ?
9. Zamysli se a napiš, jak často Ti bylo ubližováno: každý den, každý týden, asi jednou do měsíce.
10. Kde se to děje ?
11. Ten, kdo Ti ubližuje, je chlapec nebo dívka ? Kolik jich je ?
12. Ubližuje Ti někdo ze školy ?
13. Jak Ti ubližují (ignorování, posměch, pomluvy, ponižování, nadávky, bití, fackování, rány pěstí, kopání) ?
14. Řekl(a) jsi o tom někomu ?
15. Pomohl Ti ten, komu jsi to řekl ?
16. Myslíš, že je dobrý nápad požádat o pomoc učitele ?
17. Byl potrestán ten, kdo Ti ubližoval ?
18. Řekl(a) jsi o tom, že Ti někdo ubližuje rodičům ?
19. Kdo myslíš, že by Ti nejvíce mohl pomoci a jak ?
20. Jsi sám (sama) komu je ve třídě nebo ve škole ubližováno ?
21. Zkusil(a) jsi se bránit ?
22. Jak si myslíš, že by měl být potrestán někdo, kdo ubližuje jinému ?
23. Ubližuje Ti někdo z jiné školy ?